

Klikněte sem a zadejte text.

Dramaterapie

Distanční studijní text

Hana Volkmerová

Opava 2021

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
FILOZOFICKO-
PŘÍRODOVĚDECKÁ
FAKULTA V OPAVĚ

- Obor:** Umění, arteterapie
- Klíčová slova:** divadlo, dramaterapie, umělecko-vzdělávací lekce s loutkami s terapeutickými účinky nebo-li terapie loutkou, arteterapie, muzikoterapie, pohybová terapie, expresivní terapie
- Anotace:** Opora seznamuje studenty především se dvěma disciplínami expresivních terapií, a to dramaterapií a terapií loutkou. Cílem tohoto oporného textu, jak napovídá jeho název, je uvést studenty do problematiky expresivních terapií – dramaterapie a terapie loutkou a částečně arteterapie a pohybové terapie a muzikoterapie, jakožto jednotlivých disciplín širšího pojetí arteterapie. Po prostudování studijní opory by studenti měli mít rámcovou představu o disciplíně dramaterapie a terapie loutkou a o jejich základních oblastech. Nabyté vědomosti by měly studentům sloužit také v jejich budoucí praxi, ať už v divadelní, terapeutické či pedagogické.

Autor: **Hana Volkmerová**

Obsah

ÚVODEM.....	5
RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY	6
1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY OBORU ARTETERAPIE A DRAMATERAPIE	7
1.1 VYMEZENÍ ARTETERAPIE.....	8
1.2 VYMEZENÍ DRAMATERAPIE	8
1.3 CÍLE DRAMATERAPIE	9
1.4 DRAMATERAPIE A RITUÁL.....	9
2 ARTETERAPIE V UŽŠÍM SLOVA SMYSLU. KRESBA A JEJÍ ANALÝZA.....	12
2.1 DEFINICE ARTETERAPIE V UŽŠÍM POJETÍ.....	13
2.2 CÍLE ARTETERAPIE.....	13
2.3 STRUČNÁ HISTORIE	14
2.4 LÉČEBNÝ POTENCIÁL ARTETERAPIE	15
2.5 VÝVOJOVÁ STÁDIA DĚTSKÉ KRESBY	15
3 DRAMATERAPIE – HISTORICKÉ KONTEXTY VZNIKU OBORU. OSOBNOSTI OBORU.....	20
3.1 HISTORICKÉ KONTEXTY DRAMATERAPIE	21
3.2 OSOBNOST MILANA VALENTY.....	23
4 TERRATERAPIE, MUZIKOTERAPIE, TANEČNÍ TERAPIE.....	25
4.1 TANEČNĚ POHYBOVÁ TERAPIE	26
4.2 CÍLE TANEČNÍ TERAPIE	26
4.3 MUZIKOTERAPIE	27
4.4 CÍLE MUZIKOTERAPIE.....	28
4.5 TERRA TERAPIE	29
4.6 CÍLE TERRATERAPIE	30
5 TERAPIE LOUTKOU – DRAMATERAPEUTICKÉ LEKCE S LOUTKAMI (STRUKTURA, RITUÁLY, LEKTOŘI, PROSTOR...).	32
5.1 LOUTKA – VYMEZENÍ POJMU.....	33
5.2 LOUTKA NENÍ HRAČKA	34
5.3 ZÁKLADNÍ TYPOLOGIE LOUTEK.....	34
5.3.1. <i>Nefigurativní loutka</i>	34
5.3.2. <i>Maňásek</i>	36
5.3.3. <i>Mapet</i>	38
5.3.4. <i>Manekýn</i>	39
5.3.5. <i>Javajka</i>	41
5.3.6. <i>Marioneta</i>	42
5.3.7. <i>Plošná loutka</i>	44
5.4 VYMEZENÍ POJMU TERAPIE LOUTKOU	46
5.5 ZNAKY A PRINCIPY DVVLL (TL).....	47
5.6 LOUTKY V LEKCÍCH DVVLL (TL)	48
5.7 STRUKTURA LEKČÍ DVVLL (TL)	49
5.8 RITUÁLY LEKČÍ DVVLL (TL).....	49

6	KLIENTI DRAMATERAPIE (POJMY: OSOBA SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI, OSOBA S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM, OSOBA S FYZICKÝM POSTIŽENÍM, OSOBA S KOMBINOVANÝMI VADAMI, ADHD, PAS...)...	55
6.1	KLIENTI DRAMATERAPIE	56
6.2	KLIENTI DVVLL – TERAPIE LOUTKOU	56
6.3	KLIENTI TL V MSK.....	57
7	DRAMATERAPIE A TEATROTHERAPIE – SPOJNICE A ROZDÍLY.	60
7.1	DEFINICE TEATROTHERAPIE.....	61
7.2	CÍLE TEATROTHERAPIE	61
7.3	SPOJNICE A ROZDÍLY DRAMATERAPIE A TEATROTHERAPIE	62
8	FESTIVALY ARTETERAPIE.....	64
9	NÁVŠTĚVA LEKCE DRAMATERAPIE NEBO TERAPIE LOUTKOU V PRAXI 1.	74
9.1	DIVADLO LOUTEK OSTRAVA.....	75
9.2	THEATR LUDEM, Z.S.....	75
10	REFLEXE ZHLÉDNUTÉHO.....	77
11	NÁVŠTĚVA LEKCE DRAMATERAPIE NEBO TERAPIE LOUTKOU V PRAXI 2.	80
12	REFLEXE ZHLÉDNUTÉHO.....	82
13	SPOLEČNÁ DISKUSE K TÉMATŮM PŘEDMĚTU. FORMULACE DRAMATERAPEUTICKÝCH PRINCIPŮ.	84
	LITERATURA.....	85
	SHRNUTÍ STUDIJNÍ OPORY	89
	PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON	90

ÚVODEM

Vážení a milí studenti,

tento studijní materiál vás v rámci vašeho studia kulturní dramaturgie provede vzděláním v široké oblasti elementárně pokrývané předmětem Dramaterapie.

Studijní opora Dramaterapie je určena především pro studenty oboru kulturní dramaturgie v divadelních kontextech na ÚBK Slezské univerzity v Opavě. Měla by sloužit především jako textová podpora při studiu, nikoli jako odborný vědecký text rozšiřující vědeckou platformu v oblasti expresivních terapií. Nemá ani tyto parametry a ani si to autorka textu neklade za cíl. Tomu odpovídá obsah opory, citace i struktura textu. Může být však prospěšná a užitečná i studentům jiných oborů.

Cílem textu je tedy, jak napovídá jeho název a jak je uvedeno výše, uvést studenty do problematiky expresivních terapií – dramaterapie a terapie loutkou (nebo-li umělecko-vzdělávacích lekcí s loutkami s terapeutickými účinky) a částečně arteterapie, muzikoterapie a tanečně-pohybové terapie a velmi okrajově oblasti spadající do arteterapie - terra-terapie. Po prostudování studijní opory by studenti měli mít rámcovou představu o oboru arteterapie a jeho disciplínách: arteterapie v užším pojetí, dramaterapie a disciplíně terapie loutkou a o jejich základních oblastech. Nabyté vědomosti by měly studentům sloužit také v jejich budoucí praxi, ať už v oblasti divadelní (např. jako dramaturgové festivalů,...), terapeutické či pedagogické (např. jako divadelní lektori, pedagogové,..). Nabyté vědomosti by mohly studentům sloužit také při jejich případném setkávání s lidmi s hendikepem jako pomyslný odrazový můstek pro vzájemné porozumění.

V tomto učebním textu naleznete kromě samotného výkladu (jehož délka odpovídá nutnosti podat informace v jakémsi kontextu) také příklady, kazuistiky, úkoly (umožňujícími kvalitní sebeevaluaci) a odbornou literaturu. Součástí jsou i pokyny pro další studium sekundární literatury.

Tento distanční studijní text je součástí kurzu v LMS Moodle, kde najdete kontaktní informace a prostor pro komunikaci s vyučujícím, jakož i další možnosti ověření nabytých znalostí.

RYCHLÝ NÁHLED STUDIJNÍ OPORY

Tato studijní opora seznamuje studenty se dvěma disciplínami expresivních terapií, a to dramaterapií a terapií loutkou. V rámci dramaterapie se seznámí se základními pojmy a formulacemi cílů a obsahu dramaterapie. V průběhu části studia věnující se terapii loutkou studenti získají schopnost vnímat jevištní metaforu a znakovost loutky. Seznámí se s definováním loutky a využitím loutek v lekcích terapie loutkou. Text je členěn na dvě části. V první části jde především o teoretické ukotvení arteterapie, dramaterapie a terapie loutkou a v části druhé student bude veden k vnímání a odborným reflexím lekcí dramaterapie a terapie loutkou. Student se v tomto textu setká s vymezením pojmu dramaterapie, arteterapie, terapie loutkou, muzikoterapie, tanečně-pohybová terapie. Zaměříme na poznávání terapeutického potenciálu lekcí terapie loutkou, stojících na divadelních principech, a poznávání divadla z pohledu terapeutického.

Text je členěn do třinácti následujících kapitol:

1. Úvod do problematiky oboru arteterapie a dramaterapie.
2. Arteterapie v užším slova smyslu. Kresba a její analýza.
3. Dramaterapie – historické kontexty vzniku oboru. Osobnosti oboru.
4. Terraterapie, muzikoterapie, taneční terapie...
5. Terapie loutkou – dramaterapeutické lekce s loutkami (struktura, rituály, lektoři, prostor...).
6. Klienti dramaterapie (pojmy: osoba se speciálními potřebami, osoba s mentálním postižením, osoba s fyzickým postižením, osoba s kombinovanými vadami, ADHD, PAS...).
7. Dramaterapie a teatroterapie – spojnice a rozdíly.
8. Festivaly arteterapie.
9. Návštěva lekce dramaterapie nebo terapie loutkou v praxi 1.
10. Reflexe zhlédnutého.
11. Návštěva lekce dramaterapie nebo terapie loutkou v praxi 2.
12. Reflexe zhlédnutého.
13. Společná diskuse k tématům předmětu. Formulace dramaterapeutických principů.

Těchto 13 kapitol odpovídá třinácti týdnům výuky. Poslední kapitola je určena k závěrečné reflexi pro lepší zapamatování nabytých informací, zkušeností a postřehů.

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY OBORU ARTETERAPIE A DRAMATERAPIE.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se seznámíte s pojmy arteterapie v širším a užším slova smyslu a dramaterapie a dozví se o jejich řazení mezi expresivní terapie a o jejich vymezení. Získáte základní povědomí o jejich vzájemné pozici v kontextu uměleckých terapií a o jejich cílech.

CÍLE KAPITOLY

- Rozlišovat mezi arteterapií v širším slova smyslu a arteterapií v užším slova smyslu
- Definovat arteterapii
- Definovat dramaterapii
- Vnímat místo arteterapie mezi dalšími expresivními terapiemi a popsat její cíle.
- Vnímat místo dramaterapie mezi dalšími expresivními terapiemi a popsat její cíle.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

4 hodiny

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Arteterapie, dramaterapie, expresivní terapie

1.1 Vymezení arteterapie

Na úvod je nutné se orientovat v pojmu arteterapie. V širším pojetí je arteterapie samostatný a svébytný terapeutický obor a u arteterapie v užším pojetí jde o terapeutickou disciplínu, jejímž základním principem je výtvarné umění.

Arteterapie je definována s ohledem na vlastní výzkumné metody a techniky a monografie jako samostatný a svébytný terapeutický obor, který je vnímán jako synonymum pojmu umělecké terapie. Mezi tyto umělecké terapie je možné začlenit následující terapeutické disciplíny: dramaterapie, muzikoterapie, tanečně - pohybová terapie, biblioterapie a terapie loutkou a další. Obvykle se rozlišují dva základní proudy, a to terapie uměním, v níž se klade důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné a artpsychotherapie, kde výtvořky a prožitky z procesu tvorby jsou dále psychotherapeuticky zpracovávány.

Z pohledu psychotherapie jde o expresivní terapie, kteréžto jsou formami psychotherapie. Využívají pro sebevyjádření jedince jiné komunikační kanály než verbální (jako je tomu u psychotherapie). Terapeutickým nástrojem je zde kreativita. Některé z nich můžeme též nazývat neverbálními terapiemi, kdy se při terapeutickém procesu pracuje například s pohybem, nebo obrazem či zvukem. U dramaterapie a teatrotherapie a terapie loutkou je verbum součástí terapeutického procesu. Expresa je forma prožitku, kdy jedinec spontánně projevuje své vnitřní psychické stavy, dojmy, pocity a nálady prostřednictvím uměleckých disciplín. Může mít dvě složky. Složku receptivní, kdy jedinec vnímá umění a reaguje na něj, a složku aktivní, kdy sám aktivně umění tvoří.

1.2 Vymezení dramaterapie

Podívejme se nyní na definování dramaterapeutické disciplíny. Podotýkám, že odborný a zcela vyčerpávající pohled na tuto arteterapeutickou disciplínu podává Milan Valenta ve své vědecké publikaci *Dramaterapie*, vydané již ve čtvrtém, aktualizovaném a rozšířeném vydání nakladatelstvím Grada Publishing v roce 2011 (více v závěru opory v literatuře). Z této publikace jsem také vycházela. Co je to dramaterapie?

Dramaterapie je léčebně-výchovná (terapeuticko-formativní) disciplína, v níž převažují skupinové aktivity využívající ve skupinové dynamice divadelních a dramatických prostředků k dosažení symptomatologické úlevy, ke zmírnění důsledků psychických poruch i sociálních problémů a k dosažení personálně sociálního růstu a integrace osobnosti.

Slovenská terapeutka Majzlanová chápe dramaterapii jako uměleckou a léčebně-výchovnou metodu aplikovanou v rámci individuální i skupinové práce, která využívá dramatické struktury se speciálním cílem v určitých improvizovaných situacích "tady a teď", evokuje k prožívání emocí, k získávání vnitřní motivace, vede k integraci.

Z pohledu jiné systematizace se dramaterapie v celosvětovém kontextu řadí společně s ostatními uměleckými terapiemi (tedy arteterapie v užším slova smyslu, muzikoterapie,

biblioterapie, popř. poetoterapie, taneční a pohybová terapie), pod arteterapii v širším slova smyslu. Jestliže pak arteterapii v širším pojetí chápeme jako záměrné upravování narušené činnosti organismu uměleckými prostředky, pak z toho lze vyvodit další vymezení dramaterapie jako postupu upravujícího narušenou činnost organismu dramatickými prostředky.

Ve světě existují dva přístupy k systémovému pojetí dramaterapie:

Drama as Therapy (tedy pojetí dramaterapie jako svébytného psychoterapeutického postupu) a Drama in Therapy (využití dramaterapeutických postupů v rámci „velkých“ psychoterapeutických škol, např. Gestalt terapie).

1.3 Cíle dramaterapie

Významná kalifornská dramaterapeutka Renée Emunah vystavěla základní cíle dramaterapie, které zde ještě doplňujeme:

- zvyšování sociální interakce a interpersonální inteligence;
- získání schopnosti uvolnit se;
- zvládnutí kontroly svých emocí (vyjádření svých emocí vhodným způsobem, na vhodných místech a adekvátně nastalé situaci);
- změna nekonstruktivního chování;
- rozšíření repertoáru rolí pro život;
- získání schopnosti spontánního chování;
- schopnost řešení konfliktů;
- rozvoj představivosti a koncentrace;
- osobnostní růst v mnoha rovinách;
- posílení sebedůvěry, sebeúcty a zvyšování intrapersonální inteligence;
- získání schopnosti poznat a přijmout svoje omezení i možnosti, nebo-li sebepoznání.

1.4 Dramaterapie a rituál

Interdisciplinarita dramaterapie je významná a rozsáhlá, nicméně dramaterapie čerpá především z oblasti psychoterapie a divadelní antropologie. Pro vytvoření bezpečného vstupu klienta do terapeutického prostoru a výstupu z něj se využívají principy a poznatky z kulturní antropologie zaměřené především na výzkum rituálů.

Pozitiva užití rituálu:

- rituály označují důležité etapy ve vývoji jedince;
- rituál tvoří pevný rámec pro procesy, které obsahují silné emoce;
- rituálem lze společně překlenout některá emocionální či fyzická úskalí dramaterapeutického procesu;

Úvod do problematiky oboru arteterapie a dramaterapie.

- rituál dává terapii strukturu, rytmus a pocit individuální bezpečnosti i individuální hranici pro účastníky procesu.

Negativa rituálu v dramaterapii:

- ne všichni klienti jsou schopni akceptovat rituální proces;
- pocit strachu z účasti na rituálu, z vyloučení z rituálu, z toho, že „udělám něco špatně“;
- nepříjemný pocit, který může přivodit nedokončený či nevhodný rituál;
- nemožnost volby;
- rituál se může časem stát bezobsažným a příliš povrchním procesem;
- pro některé klienty je rituál cizím elementem, který může přivodit jistý pocit exkluze ze skupiny (např. v oblasti náboženské konfese).

Terapeuti ve svém hodnocení vyzdvihují také další aspekty práce s rituálem:

- klient si může z rituálů odnést zpracovaný materiál, který se v jeho dosavadním životě jevil jako problematický;
- klient může drammatizovat problematické životní zkušenosti proto, aby s nimi mohl pracovat nebo se je pokusil řešit;
- klient si může vytvořit svůj vlastní rituál určený pro zpracovávání osobního materiálu;
- dramaterapeut může pomoci klientovi přetvořit zkušenosti z rituálu, které jsou pro něj problematické, tak aby se naučil zpracovávat těžkosti, s nimiž se lze setkat v životě;
- dramaterapeut může napomoci klientovi vytvořit si vlastní dramatický rituál využívající specifický (individuální či skupinový) rituální jazyk.

Dramaterapeutická praxe se nemusí na rituály pouze odvolávat či rituály kopírovat, ale může je též přepracovávat a využívat pouze jejich „jazyk“ (pohyb, zvuk, slova, interakce). (VALENTA, POLÍNEK 2013)

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Prostudujte knihu Sue Jenningsové Úvod do dramaterapie a zamyslete se hlouběji nad definováním dramaterapie jako oborové disciplíny a nad jejími cíli. Prostudujte webové stránky České arteterapeutické asociace a zamyslete se nad tématem: Mé osobní setkání s arteterapií a dramaterapií.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. V čem vnímáš rozdíly mezi arteterapií v širším slova smyslu a arteterapií v užším slova smyslu?
 2. Co obsahuje pojem arteterapie v širším pojetí?
 3. Co obsahuje pojem dramaterapie?
-

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jste se setkali s pojmy arteterapie v širším pojetí a arteterapie v užším pojetí, dramaterapie, expresivní terapie a dozvěděli jste se, jak je možné tyto obory a disciplíny definovat. Získali jste základní povědomí o cílech dramaterapie a rituálech v dramaterapii. Získali jste rámcové informace o řazení dalších disciplín, jakými jsou muzikoterapie, taneční a pohybová terapie, biblioterapie a terapie loutkou, mezi expresivní terapie.

2 ARTETERAPIE V UŽŠÍM SLOVA SMYSLU. KRESBA A JEJÍ ANALÝZA.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Opora vám v této kapitole poskytne pohled na arteterapii v užším pojetí, tedy terapii využívající v procesu terapie výtvarné umění. Seznámíte se blíže s vymezením pojmu arteterapie, jejími cíli. Velmi stručně pak s historií této disciplíny, současností a jejím léčebným potenciálem. Seznámíte se s vývojovými stádii dětské kresby a zdravým kresebným vývojem dítěte.

CÍLE KAPITOLY

- Vymezit arteterapii v užším pojetí.
-
- Stručně popsat historii, současnost arteterapie
-
- Popsat terapeutický potenciál v arteterapii.
-
- Jednoduše popsat stádia dětské kresby.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Arteterapie, terapie, výtvarné umění, vývojová stádia dětské kresby

2.1 Definice arteterapie v užším pojetí

V předešlých kapitolách jsme se snažili vymezit a vnímat arteterapii širěji, jako zastřešující pojem pro umělecké terapie. V následující kapitole se budeme více věnovat arteterapii v užším pojetí, tedy jako samostatné terapeutické disciplíně řadící se mezi expresivní terapie. Je možné napsat, že arteterapie v užším pojetí je léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. V terapeutickém procesu se pracuje především s obrazem. Zjednodušeně lze uvést, že u arteterapie jde o léčbu prostřednictvím výtvarného umění, a tedy o užití výtvarných technik při individuální či skupinové práci s klienty. Výtvarnými technikami se zde rozumí především malování a kreslení, práce s koláží, s keramickou hlinou (terra terapie) a jinými materiály. Podstatnou rovínou arteterapie je, že není zaměřená pouze na výsledek. Důležitý je celý proces tvorby. Člověk se může o sobě něco nového dozvědět nebo něco nového zažít už od chvíle, kdy vezme do ruky štětec, pastelku či keramickou hlinu. Pro terapeuta je vnímání celého tvořivého procesu u klienta velmi důležité. Tento proces mu dává možnost nahlédnout do vnitřního světa klienta a umožňuje mu tak tomuto světu lépe rozumět.

Výtvarný projev je pro člověka - a především pak pro dítě a dospívající mládež - přirozeným prostředkem vyjadřování vlastních pocitů, postojů ke světu i k sobě samým. Je to způsob sebepoznávání a sebevyjádření. V arteterapii výtvarné nadání či naučená zručnost ustupují do pozadí a tím důležitým se stává fantazie, dobrodružství zkoušení něčeho nového a především odvaha projevit se. Důležitou rovínou tvoření výtvarnými prostředky je komunikace. Každé výtvarné dílo v sobě nese důležité sdělení, adresované terapeutům i ostatním členům terapeutické skupiny nebo společenství, v němž tvořivé procesy probíhaly.

2.2 Cíle arteterapie

Arteterapeutické postupy jsou zacíleny na léčebné kognitivní, motivační a emocionální aspekty:

- sebevyjádření (sebeprojev),
- aktivizace,
- sebepoznání,
- osobnostní růst,
- podpora vývoje a osobnostního růstu,

- změna stereotypů,
- zmírnění úzkosti formou ventilace,
- uvědomění, náhled a případně nadhled,
- schopnost řešit problémy,
- odhalení nevědomého vnitřního materiálu,
- katarze, nebo-li prožitek vedoucí k duševní očištění,
- zpracování konfliktů,
- podpora a rozvoj tvořivosti v rámci harmonizace osobnosti,
- adaptivnější zacházení s emocemi (tj. vhodnými způsoby, na vhodných místech a vhodným způsobem zdravý projev vlastních emocí)
- kultivace obranných mechanismů (obránné mechanismy nastavené adekvátně vzniklým situacím).

Cíle, jež si arteterapie klade, souvisejí na jedné straně s tím, z jakých pozic arteterapie vychází, na straně druhé ze situací a potřeb klientů či pacientů, s nimiž pracuje.

2.3 Stručná historie

Předstupněm ve vývoji arteterapie jako profese bylo zkoumání výtvarné produkce duševně nemocných, zaměřené původně spíše k upřesnění diagnózy. Jako terapeutická metoda se arteterapie začala cíleně využívat ve 30. až 40. letech dvacátého století v návaznosti na rozvoj psychoanalýzy a dalších psychoterapeutických směrů. Průkopníky arteterapie byli většinou výtvarníci, kteří prošli psychoterapií a hledali možnosti propojení výtvarného působení s psychoterapeutickými postupy a jejich uplatnění v léčbě (např. M. Naumburgová, C. Lewis, E. Kramerová a další).

U nás se arteterapie využívala od 50. let v různých léčebných a psychoterapeutických zařízeních jako součást psychoterapie. V 70. letech vznikla na půdě Psychoterapeutické společnosti ČLS J.E. Purkyně arteterapeutická sekce, založená a vedená PhDr. D. Kocábovou. Sdružovali se v ní zájemci o danou problematiku z různorodých oborů a byly pořádány speciální semináře a dílny. V průběhu 80. let narůstala popularita arteterapie zvláště mezi studenty a absolventy speciální pedagogiky. Arteterapie byla začleněna do plánů výuky a počátkem 90. let zásluhou PhDr. M. Kyzoura bylo na Jihočeské univerzitě otevřeno bakalářské studium arteterapie. V roce 1994 vznikla Česká arteterapeutická asociace (ČAA), jako samostatné profesní sdružení.

2.4 Léčebný potenciál arteterapie

Léčebný potenciál arteterapie:

- nese samotný proces vytváření výtvarného díla;
- při tvorbě se klient dostává do situace mimo zaběhané stereotypy;
- klient se snaží objevit v sobě pro něho do této doby nové schopnosti a zvládnout novou situaci;
- proces tvorby pomáhá rozšiřovat vlastní (stereotypní) repertoár způsobů řešení problémů a klient se stává pružnějším;
- náhled klienta na vlastní problémy při rozhovoru nad průběhem a výsledkem jeho práce (může odhalit některé příčiny klientova chování, se kterými není spokojen);
- zkušenost, kterou klient získává v terapeutickém vztahu či při práci s ostatními členy arteterapeutické skupiny.

Arteterapii si ve skutečnosti může vyzkoušet každý, kdo z jakéhokoliv důvodu touží po sebepoznávání a má k výtvarné tvorbě kladný vztah. Navíc, léčení duše neznamená jen snahu vytáhnout ji z nějakého velkého problému, nějaké nemoci, ale spíše jí pomoci narovnat křídla a vzlétnout.

Arteterapie jako léčebná metoda má ve světě již svou dlouholetou tradici, u nás jsme v jistém slova smyslu stále průkopníky. Přestože některá psychiatrická pracoviště mají svého arteterapeuta a tento způsob práce je (alespoň v Praze) otevřený i pro veřejnost, stále jsme na začátku především v oblasti vzdělávání a dostupné literatury.

Rozdíl mezi arteterapií a výtvarnou výchovou ve škole je velký - a to zejména díky tomu, že v arteterapii nejde především o to zlepšovat svůj výtvarný projev nebo podat nějaký výkon, který bude pak známkován. Výtvarné dílo je tu hlavně prostředkem sebevyjádření, ze kterého bude mít jeho autor radost a něco se o sobě dozví. Když se toto podaří, vůbec to není málo.

2.5 Vývojová stádia dětské kresby

Chceme-li pochopit a hlouběji proniknout do arteterapeutického procesu a vnímat jeho potenciál, je nutné se alespoň v základu orientovat ve vývojových stádiích dětské kresby. Mnohá omezení, traumata, disharmonie osobnosti, problémy v dospělosti, obavy, strachy, psychotické projevy a tak dále tkví právě v dětství a v nezdravém vývoji dětské

osobnosti. Jaká jsou tedy základní stádia kresby u zdravě se vyvíjejícího jedince. Velmi stručně a zjednodušeně můžeme vymezit následující stádia dětské kresby.

Čárání, čáranice a tečkování – okolo 2 let dítěte i dříve:

- nezáměrné, náhodné čmárání;
- svalové pohyby ramena, obvykle zprava doleva;
- záměrné čárání, dítě je pojmenuje;
- napodobování (pohyby zápěstí, prstů), snaha napodobit dospělého;
- lokalizované, snaha o znázornění význačných částí objektu.

Linie – mezi 3 a 4 rokem:

- zraková kontrola;
- první tvary – kruh, hlavonožci;
- jiné praformy lidské postavy.

Obr.1

Popisný symbolismus – 5-6 let:

- první postava jako schéma;

- šestileté dítě zpravidla člení lidskou figuru (např. paže k ramenům, trup symbolický, nikoli funkční význam).

Obr. 2

Popisný realismus - 7-8 let:

- kresby více logické než vizuální (dítě kreslí, co o předmětu ví, ne co vidí);
- absence perspektivy;
- transparentnost;
- objevuje se profil.

Obr. 3

Vizuální realismus – 9-10 let:

- od kreslení z paměti ke kreslení dle předlohy;
- pokus o perspektivu;

- prolínání;
- stínování;
- zkratky.

Potlačení (ustoupení) výtvarného projevu – 11-14 let:

- rozčarování;
- důraz na verbální projev
- ztráta odvahy.

Umělecké oživení – 15 let:

- kresby dítěte odráží nejen rozumové, ale i osobnostní rysy.

Tato vědomost nám může sloužit jako základní odrazový můstek pro vnímání výtvarného projevu, kresby, malby, jako prostředku pro mapování vývoje jedince a následně také dalšího mapování jeho vnitřního světa v adolescentním období a dále v dospělosti.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Dokážete svými slovy stručně definovat arteterapii a její cíle?
2. Jaký je léčebný potenciál arteterapie?
3. Jaká jsou stádia dětské kresby u zdravě se vyvíjejícího se dítěte?
4. Co vás nejvíce zaujalo v historii arteterapie v užším pojetí?

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Zkuste vytvořit vlastní definici arteterapie.

Pro bližší seznámení s arteterapií v užším pojetí můžete prostudovat publikaci Jaroslavy Šickové-Fabrice: *Základy arteterapie* vydané v nakladatelství Portál (více v literatuře), na webových stránkách holos.cz a www.arteterapie.cz, které spravuje Asociace arteterapie. Dále se můžete seznámit s odbornou publikací Jaromíra Uždila: *Čáry, klikyháky, paňáci a*

auta – výtvarný projev a psychický život dítěte vydané Státním pedagogickým nakladatelstvím (více v závěru opory v literatuře) a Georgese Corneta: Dětská kresba jako diagnostický nástroj vydané nakladatelstvím Portál.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Zamyslete se a zkuste srovnat cíle arteterapie v užším pojetí a cíle dramaterapie? V čem jsou podobné a všem se liší?

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jste se dozvěděli o arteterapii v užším pojetí, tedy terapii využívající jako nástroje výtvarné umění. Seznámili jste se s definicí arteterapie, jejími cíli a terapeutickým, nebo-li léčebným potenciálem. Seznámili jste se s vývojovými stádii dětské kresby. Zdravým kresebným vývojem dítěte. V této pasáži textu jste měli možnost nabyté textové informace konfrontovat s obrazovým materiálem, který je vizuálním doplněním slovní informace.

3 DRAMATERAPIE – HISTORICKÉ KONTEXTY VZNIKU OBORU. OSOBNOSTI OBORU.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Následující kapitola poskytne pohled na historické události spojené s dramaterapií. Dozvíte se, kde jsou kořeny dramaterapie a jak daleko až sahají. Seznámíte se s významnými osobnostmi dramaterapie dávné i ne zcela dávné historie a s významnou osobností české dramaterapie.

CÍLE KAPITOLY

- Orientovat se v historii dramaterapie.
 -
 - Orientovat se ve významných historických událostech formujících vznik této disciplíny.
 -
 - Získání povědomí o významných osobnostech dramaterapie.
 -
 - Získání základních informací o jedné významné osobnosti české dramaterapie působící na vědeckém poli.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Osobnosti dramaterapie, historie a dramaterapie

3.1 Historické kontexty dramaterapie

Kořeny paradržadadelních systémů, jakým je právě dramaterapie, sahají až do antiky, do starověkého Řecka. Na terapeutický účinek dramatu upozornil již Aristoteles, který sám považoval prvky dramatu za nejvyšší druh umění, neboť právě pomocí strachu a určitých citových emocí očisťuje duši diváka. Významnou osobností ve smyslu organizování představení v athénském divadle Dromokation s psychotickými herci je Lyketson. Celsius Aurelius dále vřazuje dramatické a hudební prostředky mezi léčebné postupy a divadelní prostředky a žánry strukturuje podle typu nemoci – pro deprese je vhodná pantomima, zatímco pro „hravou infantilitu“ tragédie.

I Staroegyptřan Imhotep doporučoval k léčbě nemocných divadlo, hudbu a tanec.

Od roku 1501, a postupně po celé 16. století, se realizovala léčba samotným dramatem a také hudbou. V Anglii se k této tematice obrací například Robert Durton z Oxfordu. U nás v tomto období a dále v 17. století formuje především edukační divadlo J.A. Komenský. To je samozřejmě zaměřeno především na edukační cíle, ale také na rozvoj kognitivních a emocionálních stránek osobnosti především v etické rovině. Koncem 18. století školské systémy opouští principy edukačního divadla, a vrací se k nim až na počátku 20. století.

Ve Francii v 19. století zkoušeli divadlo v Charantonském ústavu pro choromyslné díky svému nejslavnějšímu pacientovi, a to Markýzi de Sade. Ač původně jeho divadelní snahy nebyly zaměřené terapeuticky, brzo se zjistilo, že mají na pacienty pozitivní účinek. U těžko vychovatelné mládeže používal léčbu dramatem také Stanislaw Tomkiewicz nebo Stanislaw Manturzewski. Roku 1813 byla založena divadla na psychiatrických klinikách v Itálii (Aversa, Neapol, Palermo). Mezi lety 1908–1917 uvádí do praxe Vladimír Iljine myšlenky Stanislavského přímo v terapeutickém divadle vybudovaném na psychiatrické klinice v Kyjevě.

Historické mezníky v datech podle Adama Blatnera kalifornského psychologa a terapeuta, člena Americké psychiatrické asociace:

- 1668 Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen popisuje ve svém díle *Simplicissimus* léčbu bludu pacienta pomocí divadelní intervence;

- 1761 využívá Francouz Sauvage divadlo jako léčebnou proceduru u psychiatrických pacientů;

- Johann Wolfgang Goethe v divadelní hře *Lila* využívá léčbu halucinací a bludů pacientky, které se její stavy přehrávají a touto dramatickou intervencí se vrací do reálného světa;

- 1790 zakladatel moderní psychiatrie Filip Pinel zkouší v Paříži efektivnost „psychodramatu“ při léčbě poruch s bludy;

-
- 1797-1811 inscenuje Coulmier s de Sade v charentonské léčebně proslulá divadelní představení;
 - J.C. Reil publikuje (v knize o léčbě psychických poruch) léčebný program pro klienty s duševní poruchou postavený na „teatroterapii“;
 - 1813 vznikají divadla na psychiatrických klinikách v Itálii (Aversa, Neapol, Palermo);
 - spoluzakladatel psychoanalýzy Pierre Janet využívá spojení hypnózy a dramatu k abreakci traumatických zážitků pacientů za účelem katarze;
 - 1910 Nikolaj Evrejmov publikuje své zkušenosti s „teatroterapeutickým“ modelem monodramatu;
 - 1908-1917 aplikuje Vladimír Iljine Stanislavského myšlenky v Terapeutickém divadle vybudovaném na psychiatrické klinice v Kyjevě a postupně vydává několik publikací zaměřených na „teatroterapii“.

Obrovským přínosem jsou aktivity Jakoba Levyho Morena, rakousko-amerického lékaře, psychiatra, sociologa a zakladatele psychodramatu, sociometrie a skupinové psychoterapie:

- 1908-1911 začíná ve Vídni experimentovat s kreativním dramatem u dětí a prostitutek;
- 1917- 1918 pracuje s utečenci a načrtává koncept sociometrie;
- 1921-1924 organizuje ve Vídni Divadlo spontaneity, které se stalo základem konceptu psychodramatu („April 1“ 1921 ustanovil oficiálním počátkem psychodramatu);
- 1929-1930 otvírá v Carnegie Hall v New Yorku Divadlo improvizace;
- 1931 pracuje jako konzultant ve vězení v Sing-Sing, New York;
- 1932 razí termín skupinová psychoterapie jako výsledek výzkumů realizovaných u vězňů;
- 1934 publikuje zásadní práci v oblasti sociometrie (Who Shall Survive) a zavádí psychodrama v dynamicky orientované St. Elizabeths Hospital;
- 1936 otvírá Beacon Hill Sanitarium – privátní psychiatrickou kliniku pracující na psychodramatickém principu;

Ovšem J.L. Moreno nebyl v uvedené době jediným člověkem, který se zabýval oblastí užití dramatu v terapii.

Dalšími významnými mezníky, spojujícími se s konkrétními osobnostmi, jsou následující:

- 1937 pedopsychiatřka Laureáta Bender organizuje v terapii hrou u dětí s emocionálními poruchami;
- britský „výchovný dramatik“ Peter Slade (autor konceptu využití léčebné síly divadla v edukaci) použil v roce 1939 poprvé ve své přednášce termín dramaterapie;
- v USA publikuje Florsheim v roce 1964 práci se stejným názvem (Drama therapy);

-
- o čtyři roky později zde vychází opět stejně znějící práce – Drama Therapy Alfreda Salomona;
 - 1949-1955 rozvíjí Angličan Maxwell Jones koncept terapeutické komunity v oblasti sociální rehabilitace, podobně také Paul Sivadon ve Francii;
 - Erich Berne v rámci rozvoje transakční analýzy experimentuje s formou transakčního psychodramatu, po jeho vzoru vzniká ve Francii Integrativní dramaterapie;
 - 1962 Sue Jenningsová začíná s prací v Remedia Drama Group (zaměřené na využití zkušeností s výchovným dramatem v klinické oblasti (dnes Dramatherapy Consultants));
 - 1964 otvírá Marian Lindkvist první výcvikový kurz využití dramatu a pohybu v terapii na York clonic hospitál;
 - 1975 Jonathan Fox přichází s Playback Theatre;
 - 1976 vzniká Britich Association for Dramatherapist;
 - 1979 vzniká americká National Association for Drama Therapy.

3.2 Osobnost Milana Valenty

Významnou osobností české dramaterapie, která se pohybuje jak na poli přísně vědeckém a teoretickém, tak na poli praktickém, je bezesporu profesor Milan Valenta. Přibližme si v tomto studijním textu, který se často o vědecké poznatky Milana Valenty opírá, jeho osobnost alespoň stručně.

Milan Valenta se narodil v Šumperku v roce 1958. Vystudoval v roce 1983 Pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci a v roce 1989 Filozofickou fakultu MU v Brně a v roce 1992 DAMU v Praze. Žije v Mohelnici. Valenta je odborník v oblasti speciální pedagogiky – psychopedie a dramaterapie, vedoucí oddělení expresivních terapií a osobnostně-sociálního rozvoje Ústavu speciálně-pedagogických studií UP v Olomouci, garant studia dramaterapie na Pedagogické a Filozofické fakultě UP v Olomouci. Autor tří desítek odborných publikací zaměřených na speciální pedagogiku a na dramaterapii a také řady učebnic pro zvláštní, základní a střední školy.

Milan Valenta pravidelně přednáší na následujících univerzitách:

Groningen University (Nizozemí, od roku 1999);

University of Leeuwarden (Nizozemí, od roku 2000);

University of Helsinki (Finsko, od roku 2005);

Polytechnic Institution Hammenlinna (Finsko, od roku 2003);

University of Granada (Španělsko, od roku 2005);

Patra University (Řecko, od roku 2006);

Pedagogická fakulta UMB Banská Bystrica (Slovensko, od roku 2006);

Lapland University Rovaniemi (Finsko, od roku 2007);

University of Barcelona Barcelona (Španělsko, od roku 2007).

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

O historii dramaterapie podrobně pojednává Milan Valenta ve své odborné publikaci *Dramaterapie*, která vyšla v několika vydáních. Doporučuji čtvrté, aktualizované a rozšířené vydání z nakladatelství Grada Publishing (viz literatura). Nastudujte si kapitolu o historii dramaterapie v této publikaci.

Historie oboru arteterapie podrobněji pojednává autorka Jaroslava Šicková-Fabrici ve své odborné publikaci *Základy arteterapie* z nakladatelství Portál. Nastudujte si kapitolu o historii oboru arteterapie a srovnajte oba tyto historické kontexty.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Který mezník v historii dramaterapie vnímáte jako hodně podstatný a proč?
 2. Jaké významné osobnosti dramaterapie u nás i v zahraničí znáte?
-

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jste se dozvěděli o významných historických událostech spojených s dramaterapií. Zjistili jste, kde jsou kořeny dramaterapie a jak daleko až sahají. Seznámili jste se s významnými osobnostmi dramaterapie dávné i ne zcela dávné historie a významnou osobností české dramaterapie Milanem Valentou. Chce-li se zabývat dramaterapií současně, měli bychom znát historické kontexty.

4 TERRATERAPIE, MUZIKOTERAPIE, TANEČNÍ TERAPIE...

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V rámci studia, pro získání základního povědomí a orientaci v oboru arteterapie, je dobré se seznámit s dalšími expresivními terapiemi jakými jsou taneční a pohybová terapie, muzikoterapie a terraterapie. Získáte základní povědomí o těchto terapiích, jejich cílech a zaměření a především zdrojích terapeutických technik.

CÍLE KAPITOLY

- Získat základní povědomí o taneční a pohybové terapii, muzikoterapii a terraterapii.
- Popsat cíle těchto expresivních terapií, jakými jsou muzikoterapie, taneční a pohybová terapie, a určit jejich terapeutický zdroj.
- Vnímat tyto terapie v kontextu ostatních expresivních terapií.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Taneční a pohybová terapie, muzikoterapie, terraterapie, ,

4.1 Tanečně pohybová terapie

Tanečně pohybová terapie (TPT) je definována jako psychoterapeutické užití pohybu v procesu, který podporuje emoční, sociální, kognitivní a fyzickou integraci jedince. Podobně definuje TPT britská Tanečně pohybová psychoterapie – TPP. Jde o psychoterapeutické užití pohybu a tance, které umožňuje kreativní zapojení jedince do procesu, v němž je podporována emoční, kognitivní, fyzická a sociální integrace jedince. Slovo tanec reprezentuje v TPT veškeré neverbální projevy jedince, které mají komunikační potenciál.

Neverbálními projevy rozumíme veškeré pohybové akce, které odrážejí aktuální prožívání daného člověka a jeho zkušenost s vnějším světem.

Neverbální projevy každého člověka vytvářejí jeho vlastní, osobitou „choreografii“, ve které je obsažena jeho minulost, přítomný okamžik i záměr, odkazující k budoucnosti. Na kontakt mezi lidmi lze pak pohlížet jako na spontánní improvizace, během nichž se oba subjekty vzájemně ovlivňují.

Taneční terapeut neučí pacienta určité pohyby či kroky. Nepoužívá ani určité pohyby k záměrnému vyvolání emoce. Pohyb je zde přednostním prostředkem pro navazování terapeutického vztahu a vyjadřování vnitřního prožívání. Tento pohyb pak nazýváme tancem, neboť nemá pouze funkční úroveň, ale nabývá (pre)symbolické, expresivní, komunikační úrovně.

TPT je řazena mezi tzv. expresivní terapie neboli terapie uměním (arts therapies) či arteterapie v širším pojetí, neboť pracuje s formou uměleckého vyjádření – s tancem. Nutno však zdůraznit, že estetická složka tance ustupuje při jeho terapeutickém užití do pozadí. Nejde totiž přednostně o to, vytvářet estetické pohyby, ale pohyb a tanec vycházející z vnitřního prožívání.

4.2 Cíle taneční terapie

Při využití principů a metod TPT v oblasti rozvoje osobnosti a primární prevence není cílem „lčba“ jako taková. TP terapeut si v této oblasti klade cíle jako např. uvolnění, vyvážení stresujícího životního stylu, uvolnění kreativity, sebepoznání a seberozvoj a s tím případně spojené zlepšení vztahů či profesních dovedností (např. hereckých, tanečních, prezentačních, manažerských, atd.). Oproti tanečním lekcím a hodinám terapeutického tance či kreativního pohybu (které mohou mít obdobný efekt) využívá TP terapeut k dosažení těchto cílů specifické principy a metody TPT a používá je cíleně (s vědomím jejich potenciálu a limitů), kreativně a v kontextu aktuálních potřeb a probíhajícího procesu.

Pro použití TPT jako léčebného prostředku (psychoterapie) popisuje Stanton-Jones tři cílové oblasti:

- cíle na pohybové úrovni;

- interpersonální fungování;
- emočně významná témata a zpřístupnění.

U cílů pohybových se jedná o reintegraci psychických a fyzických aspektů emoční zkušenosti. K těmto cílům patří např. revitalizace, aktivace, zvýšení motivace, podpora formování zdravého tělového obrazu, zvýšení sebe-synchronie a podpora organizovanosti v pohybu (či alespoň zmírnění dezorganizace, která se vyskytuje ve spojení se závažnou psychopatologií), rozšíření pohybového repertoáru a zpřístupnění nových, autentických a adaptivních způsobů interakce s okolím (adaptačních mechanismů).

K interpersonálnímu fungování slouží zejména skupinová forma TPT. Dosažení tohoto cíle napomáhá např. sdílené vedení, kdy každý člen skupiny má možnost nabídnout skupině vlastní expresivní pohyb a skupina tento pohyb opakuje (viz výše). To poskytuje pocit osobního významu a autonomie, zároveň ten, kdo pohyb nabízí, dostává od ostatních pohybovou zpětnou vazbu – skupina mu vytváří „zrcadlo“. U těch, kteří pohyb následují, je takto podporována neverbální empatie. Tyto cíle podporuje také kooperace ve skupině při vytváření společného pohybu. Dále umožňuje TPT rozvoj smyslu pro střídání rolí, učení nápodobou či rozvoj pocitu sounáležitosti (např. pomocí synchronie, rytmu, vytváření komplementárních pohybů atd.).

Dále umožňuje TPT také zpřístupnění obsahů nevědomí a jejich reintegrace do vědomí – u pacientů s dobře strukturovaným „já“. Jedná se o práci s emočně významnými tématy. Základem této práce je vytvoření bezpečného prostředí, ve kterém je možno tato témata oslovit. K tomu je používán skupinový pohyb, fantazijní obrazy, symboly, metafory a podobně. TPT (a expresivní terapie vůbec) mohou v tomto ohledu nabídnout neposuzující prostor, kde je možné pomocí symbolů a metafor vyjádřit i jinak obtížně přístupné emoce.

4.3 Muzikoterapie

Muzikoterapie využívá hudby, rytmu, zvuků, tónu, zpěvu, případně i v návaznosti na pohyb či výtvarnou tvorbu. Léčebnou metodou není jen hudbu vytvářet a podílet se na ní, ale může jít i o poslouchání, vnímání samotné nebo na jeho základě další jiná kreativní exprese. Muzikoterapie využívá verbální i neverbální prostředky. Verbalizace může nastat zpěvem, rytmizací slov, výkřiky či šeptem. Je tedy možná i neverbální práce s hudbou, rytmem či zvuky. Různé části těla rezonují s jinými zvuky a tóny. Pomocí těchto tónů muzikoterapie může pracovat na uvolňování napětí v těchto částech či jejich stimulace. Zpěv a práce s dechem má velký vliv na další tělesné a psychické procesy. Hudba může působit relaxačně, dráždivě či stimulovat energii. V neposlední řadě je hudba, rytmus a zvuky prostředkem vzájemné komunikace a exprese vnitřních světů.

4.4 Cíle muzikoterapie

Hudba ovlivňuje vegetativní funkce - srdeční rytmus, krevní tlak, dýchání, svalový tonus, motoriku, termoregulaci a pod. Používá se ke zmírnění bolesti, úzkosti, strachu (např. při chirurgických nebo stomatologických zákrocích), u poinfarktových stavech, při léčbě dlouhotrvajících chorob (např. tuberkulózy).

V psychoterapii se hudba užívá k léčbě adaptability, komunikace, v souvislosti s neurózami a podobně. Hudba je sama o sobě komunikací, proto umožňuje oslovení a porozumění i tam, kde jsou narušeny běžné mezilidské kontakty. Pomáhá jednak poslechem hudby (tzv. receptivní muzikoterapie) a jednak aktivní provozování hudby - např. jako emoční ventil, jako prostředek restrukturalizace vztahu jedince a kolektivu. Užívají se různé metody muzikoterapie - racionální, sugestivní, abreaktivní, tréninková, interpersonálně korektivní atd. Muzikoterapie může být individuální, skupinová nebo hromadná. Užívá se (např. u autistických dětí) tzv. akustická dieta - omezení zvukových podnětů na triangly či zvony. Reprodukovaná hudba s následnou reflexí se užívá při léčbě alkoholismu a toxikomanie. Aktivní muzikoterapie je účinná při rozvoji psychicky i somaticky zaostalých dětí. Významná je také léčba postavená na práci s vlastním hlasem, resp. zpěvem - hlasová terapie.

Hudba k terapii se většinou nevybírám podle estetických kritérií. Obvykle se neklade důraz na obsahovou stránku díla, ale na schopnost bezprostředně působit. Povzbuzuje se emocionálně laděný fantazijní výklad, výpověď o prožitku. Proto se vybírají všeobecně přijatelné skladby klasicko-romantické produkce (Beethoven, Chopin, Čajkovskij), které vyvolávají intenzivní citové prožitky a reakce. Pontvikova švédská škola muzikoterapie zásadně preferuje bachovskou polyfonii. Často se užívají lidové písně a etnická hudba a pro některé účely se hodí dokonce agresivní rytmická hudba. Dosud však není popsáno terapeutické působení psychedelické rockové hudby a orchestrální a komorní témbrové hudby (Messiaen, Ligeti, Penderecki, Schnittke, Scelsi ad.).

Jak již bylo výše uvedeno muzikoterapeutickou praxi je možné členit na dva proudy - na pasivní muzikoterapii:

- poslech jakékoli hudby (klasické, lidové, trávení volného času poslechem hudby);
- poslech vybrané hudební nahrávky (např. etnická hudba, vybrané skladby klasické hudby zaměřené k dosažení určitého cíle: sthenisující účinek nebo zamyšlení, introspekce, autognoze) rozvoj tvořivosti;
- po poslechu následuje skupinový rozbor pocitů, dojmů, myšlenek, vzpomínek.

A na aktivní muzikoterapii:

- vytváření hudby (nikoli hraní podle not nebo zpěv podle not), tzn. vyjadřování duševního stavu aktuálního nebo minulého (pocity, vzpomínky, dojmy);

- hlasové vyjádření (voice therapy);
- vyjádření tělem (body therapy) - např. tleskání o ruce, o tělo;
- vyjádření nástrojem (např. bubínky, dřívka, gongy, Orfovo instrumentarium,...);
- různé kombinace (hlas, tělo, nástroj).

Na toto vyjádření většinou navazuje skupinový rozbor pocitů, dojmů, myšlení a vzpomínek. Muzikoterapie je většinou součástí skupinových psychoterapeutických aktivit.

Muzikoterapeutická metoda Lubomíra Holzera vychází z jeho empirických poznatků, teoretických studií, praxe speciálního pedagoga a dlouholeté praxe profesionálního hudebníka. Při poslechu rytmických modelů specifických rezonančních typů, při respektování metroritmické struktury a použití speciálních bicích a perkusivních nástrojů a modulovaného, či alikvótního zpěvu, dochází v lidském mozku k indukci alfa vln, což je frekvence v rozmezí 7 až 11 Hz. To jsou frekvence, při nichž dochází k harmonizaci pravé a levé mozkové hemisféry - nastává efekt tzv. jednotného mozku (one brain) a rovněž při dosažení speciálních podmínek může dojít ke změněnému stavu vědomí. Neurochemie dokazuje, že lidský mozek je sám schopen vyrábět substance měnící stav vědomí, včetně halucinogenů, jako je např. dimetiltriptamin. Jakmile začnou mozkové hemisféry pracovat harmonicky, dojde ke změně fyziologie mozkových vln do fází vyššího vědomí. Laboratorní výzkumy dokázaly, že bubnování vyvolává změny CNS. Rytmická stimulace působí na elektrickou aktivitu mnoha smyslových a pohybových oblastí mozku. Tak se stimuluje spojení se sensorickou oblastí. To znamená, že při bubnování dochází u klientů k celkovému uvolnění, odeznění psychických tenzí, současně relaxaci celého organismu, k harmonizaci, k postupnému vyladění všech tělesných funkcí a systémů, včetně imunitního a tím pádem k terapii celé bytosti jako takové. Jediný úder bubnu dodá mozku více energie, než jakýkoliv jiný zvuk. Hluboké alfa stavy jsou charakteristické pro meditaci.

4.5 Terra terapie

Terraterapie je arteterapeutická disciplína, kdy klienti pracují s hlinou. Hlína je jedinečné médium nejen v umění, ale tedy i při terapeutické činnosti. Odnepaměti fascinovala člověka a je to materiál v prapůvodním smyslu archaický. Právě hlína, z níž člověk vzešel a do níž se navrácí, je jedinečným materiálem pro arteterapeutickou práci. Prostřednictvím modelování figury, zvláště když jde o modelování vlastní postavy, může arteterapeut diagnostikovat různé postoje klientů k sobě, k okolí, ke svým problémům. Práce s hlinou může vést k přeformování autoagresivních impulzů například u drogově závislých. Je vhodná v rámci rodinné arteterapie při modelování rodinných soch a jejich rozmístění v konstelacích může terapeutovi mnohé vypovědět o rodinném systému. Jako s arteterapeutickým materiálem je možné s hlinou házet, mačkat ji, hníst, tvarovat, ručně modelovat, přemodelovávat, korigovat, otiskovat do ní se i jiné předměty.

4.6 Cíle terraterapie

Arteterapeutická práce s hlínou může vést:

- k prolomení strachu;
- vytvářet vztah k materiálu jako nahrazujícímu médiu verbální komunikaci;
- k eliminaci agresivního chování;
- k rozvíjení představivosti;
- k rozvíjení trojdimenzionálního vnímání;
- k vytváření prostoru pro nadhled jako zázemí pro změnu postojů k sobě i k ostatním.

Práce s hlínou tedy:

- posiluje sebevědomí;
- je médiem kompenzace chybějícího, resp.poškozeného smyslu (Nevidomí, slabozrací,..)
- působí relaxačně;
- působí rehabilitačně pro lidi s narušenou jemnou motorikou;
- dává možnost konkrétního tělesného vnímání především u osob s mentálním postižením.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Vyberte si jednu z výše uvedených expresivních terapií a zamyslete se nad jejími zdroji léčby a cíli a vyberte jednu techniku a můžete ji vyzkoušet na sobě v bezpečném prostoru svého pokoje či bytu.

Více informací k Pohybové a taneční terapii si dohledejte na American dance therapy association (www.adta.org) a dále na Asociace tanečně pohybové terapie ČR (www.tan-ter.cz) a proveďte komparaci dat.

Další informace k muzikoterapii si můžete dohledat na stránkách holos.cz.

K terraterapii si můžete vyhledat další informace v knize Jaroslavy Šickové-Fabrici Základy arteterapie.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Co je to terraterapie?
 2. Co je to muzikoterapie a jaké jsou její cíle?
 3. Co je to tanečně-pohybová terapie a jaké jsou její cíle?
 4. Jaké další expresivní terapie znáte?
-

SHRNUTÍ KAPITOLY

V rámci této kapitoly jste se seznámili s dalšími expresivními terapiemi, jakými jsou terraterapie, muzikoterapie, taneční terapie a další. Získali jste základní povědomí o těchto terapiích, jejich cílech a o zaměření a především zdrojích terapeutických technik. Každá z terapií využívá jiného uměleckého zdroje. Seznámili jste se s mnohými cíli těchto terapií, mezi něž patří sebepoznání, seberozvoj a harmonizace osoby, účastníci se terapie, či klienta, navštěvujícího terapie pravidelně v některém ze zařízení či instituce k tomu určené. A v neposlední řadě jste se dověděli o cílech léčebných, kdy je těžiště především v procesu léčby.

5 TERAPIE LOU TKOU – DRAMATERAPEUTICKÉ LEKCE S LOU TKAMI (STRUKTURA, RITUÁLY, LEKTOŘI, PROSTOR...).

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této části textové opory popíšeme formy arteterapeutické disciplíny pracující s loutkami, tedy terapie loutkou, především se budeme zabývat fenoménem dramatických výchovně-vzdělávacích lekcí s loutkami s terapeutickými účinky (DVVLL), též nazývaný terapie loutkou (TL), které pracují s principy dramatické výchovy, divadelními principy a loutkářskými principy a technikami a tedy principy dramaterapeutickými. Jde o lekce, které jsou pravidelně realizovány v Moravskoslezském kraji a tudíž by o nich měl mít student Slezské univerzity v Opavě povědomí. V úvodu kapitoly je třeba se seznámit s fenoménem loutkového divadla, loutkami a jejich typologií. Pro orientaci v základní typologii loutek a jejich technologiích nabízím v této textové opoře úhel pohledu na loutky jako nástroje pro terapii i edukaci. Z tohoto východiska budeme nahlížet na jednotlivé typy loutek. Ve smyslu vhodnosti či nevhodnosti pro terapeutické záměry. Dále se seznámíte s pojmy, jakými jsou jevištní metafora a znakovost loutky.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat pojem loutka.
- Popsat rozdíly mezi předmětem, uměleckým předmětem a loutkou.
- Popsat různé typy loutek a nahlížet na ně rastrem vhodnosti či nevhodnosti pro arteterapeutické lekce.
- Popsat vodící mechanismy různých typů loutek.
- Popsat obsah pojmu terapie loutkou a její formy.
- Definovat dramatické výchovně-vzdělávací lekce s loutkami s terapeutickými účinky (terapie loutkou) a popsat jejich cíle, obsah, rituály a metodologii.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Loutka, předmět, rekvizita, jevištní metafora, improvizovaná loutka, znakovost loutky, maňásek, manekýn, javajka, marioneta, mapet, totemová loutka, plošná loutka, jiné typy loutek, terapie loutkou (dramatické výchovně-vzdělávací lekce s loutkami s terapeutickými účinky).

5.1 Loutka – vymezení pojmu

V následujících kapitolách budu čerpat ze své disertační práce s názvem *Loutky jako edukační nástroj* obhájené v roce 2016 na JAMU v Brně. Podrobnější data a odborné ukotvení lekcí terapie loutkou je možné najít právě v této práci, ze které v textové opoře podávám k prostudování pouze malou část. Než se seznámíme se samotnými arteterapeutickými lekcemi s loutkami, jen nezbytné, pro vzájemné porozumění, si vymezit pojem loutka. Z teatrologického pohledu se loutkou stává jakýkoli předmět-objekt (například lžička, hrnek, kapesník...), scénografie, materiál (plátno, papír...) nebo dokonce i část lidského těla, něco, co představuje živou jednající bytost-subjekt (člověka, zvíře, pohádkovou figuru...), *oživenou, animovanou* hercem v hracím prostoru (na jevišti) v průběhu loutkového představení. Loutka společně s hercem ztělesňuje jevištní postavu, která myslí, jedná, pohybuje se, případně mluví a vykazuje znaky vlastního vnitřního života. Loutka je v teatrologickém pojetí funkcí.

Zároveň je možné loutku chápat i jako výtvarný objekt v případě, že je výtvarný podíl (vizuální podoba loutky) na znakové výpovědi loutky natolik určující, že je tu možné hovořit až o výtvarnickově spoluautorství. Fundamentem zde i nadále zůstává, že jde o artefakt určený a uzpůsobený ke hraní loutkového (figurativního, předmětného) divadla. V laickém a zjednodušeném povědomí se loutkou souhrnně označuje každý předmět, který je opatřen

Terapie loutkou – dramaterapeutické lekce s loutkami (struktura, rituály, lektoři, prostor...).

ovládacím mechanismem, přičemž nebývá rozlišováno, zda slouží k osobní hře, jako estetický prvek (plastika, socha, výtvarný artefakt), nebo ke hraní loutkového divadla pro diváky.

5.2 Loutka není hračka

V mnohých odborných i obecně popularizujících publikacích je možné setkat se s častým zaměňováním pojmů loutka, panenka a hračka. Dítě si od narození až do zhruba adolescentního věku hraje s hračkami. Hračka, a může jí být panenka, panáček či nějaký jiný předmět určený ke hraní, slouží k individuální, osobní hře dítěte. Loutka není panenka (MALÍKOVÁ 1997, s. 3.). Loutkou bývá označován takový předmět, výtvarný artefakt (dílo, objekt, výtvarný originál), jenž je určený a uzpůsobený především ke hraní loutkového divadla. Aby bylo možné hovořit o loutce, musí hraní s loutkou naplňovat základní divadelní princip vzájemné komunikace herec-loutka-divák. Podstatné je tedy užití loutky jako divadelního prostředku. Bez tohoto předpokladu (antecedence) se stává hračkou v osobní hře. Z teatrologického pohledu je loutka „pohyblivý objekt sloužící dramatické interpretaci, liší se od automatu a i od panenky na hraní. Animátor s ní totiž pohybuje s určitým záměrem“ (RECOING 1963 in JURKOWSKI 1997, s. 175). U historických nálezů zmenšenin a předmětů s pohyblivými částmi dochází k nejednoznačnému určení, zda jde o hračku, či loutku, především z důvodů obtížného prokazování, k čemu vlastně předmět přesně sloužil, jakým způsobem a s jakým záměrem s ním bylo zacházeno.

5.3 Základní typologie loutek

V řadě publikací se setkáváme s různou typologií loutek, např. u Aloise Tománka, u Lud'ka Richtera, u Jana Dvořáka a u dalších. My zde uvedeme stručnou charakteristiku základních typů loutek a jejich technologii neboli ovládací (vodící) mechanismy. Letmo se budeme zabývat i těmi, které nejsou tolik známé a běžně užívané. Ke každému typu uvádíme s ním spojenou zajímavost, a především jsme u všech loutkových typů doplnili stručný popis jejich specifických výhod a nevýhod při výchově, vzdělávání a také terapii v lekcích terapie loutkou, jak je popisujeme dále v textu. Níže navržená typologie loutek je zpracována z pedagogicko-terapeutického stanoviska a je i zacílena směrem k učitelské a terapeutické praxi. Daná typologie loutek má však také svá omezení. Není v ní uvažován ten typ terapie loutkou, ve které je užívána projektivní metoda, kdy si klient vybírá loutky jako alter ego, či zástupnou postavu za sebe sama, nebo sám loutky vytváří a sám s nimi hraje.

5.3.1. NEFIGURATIVNÍ LOUTKA

Jak jsme již výše v textu uvedli, loutkou se nejčastěji myslí výtvarný objekt určený a uzpůsobený především k hraní loutkového divadla. Obvykle mívá podobu postavy znázorňující lidskou či pohádkovou bytost anebo zvíře. V loutku se však může proměnit též jakýkoli předmět, například lžička či hrnek, který loutkář animuje tak, že jím znázorňuje živou, myslící, jednající a pohybující se bytost. V takových případech lze užít termínu *předmětná loutka*. V tomto smyslu se loutkou může stát i materiál, třeba plátno či papír, nebo dokonce i část lidského těla. Použitý předmět vypovídá hlavně tím, jak vypadá, tedy jaký má tvar, barvu, velikost, váhu, z jakého je materiálu, jaké jsou jeho pohybové možnosti a k čemu je původně určený (RICHTER 1997, s. 19). „Předmět má dvojí výpověď (reprezentuje) na jevišti: postavu a sám sebe“ (FALKE 2011, s. 140, vlastní překlad). To znamená, že budeme-li jako loutkoherci hrát s obyčejným hrnkem takovým způsobem, jako by to byl nějaký malý, tlustý a udýchaný pantáta, a hrnek se bude v těchto intencích i pohybovat a mluvit, pak se stává loutkou a vyjadřuje danou postavu. Loutka v tomto smyslu „není primárně výtvarným artefaktem, ale stává se loutkou až při představení na jevišti“ (ETLÍK in JURKOWSKI 1997, s. 280). „U předmětu funguje napětí mezi jeho každodenním použitím a magickou realitou loutek“ (FALKE 2011, s. 141, vlastní překlad).

Něco navíc o nefigurativní loutce

Loutkou se v běžném hovorovém jazyce často označuje nejen výtvarně pojedená figura prvotně určená k hraní loutkového divadla, ale také „výtvarná kreace“ (PAVLOVSKÝ 2004, s. 164), která má jediný význam, a to estetický. Je uměleckým dílem. Při volbě předmětů pro divadelní ztvárnění je důležité brát na zřetel kulturní kontexty, se kterými jsou tyto předměty spojeny. Jejich schopnost mít dvojí výpovědní hodnotu může přinášet i určité nepříjemnosti (FALKE 2011, s. 141, vlastní překlad), například užití chleba jako loutkové postavy je v některých kulturách zcela nepřijatelné.

Výhody a nevýhody nefigurativní loutky v rukou pedagoga a terapeuta.

výhody

- možnost vytvořit loutku doslova z čehokoli (hrnek, lžička, bota, čepice...);
- pomocí oživeného předmětu může pedagog okamžitě řešit nesnadné situace ve školním prostředí;
- není zde obvykle potřebná nějaká specializovaná výroba;
- odpadá nutnost specifického jevištního prostoru, lze hrát téměř kdykoli a kdekoli;

nevýhody

- k dokonalému oživení předmětu-loutky je třeba určité řemeslné zručnosti a nadání;

Terapie loutkou – dramaterapeutické lekce s loutkami (struktura, rituály, lektori, prostor...).

- podstatná je znalost loutkářsko-řemeslných „pravidel“;
- málo zkušeností ve využívání předmětné loutky v pedagogické a terapeutické praxi.

Obrázek č. 1

Nefigurativní loutka (foto Roman Polášek, archiv DLO)

5.3.2. MAŇÁSEK

Maňásek je takzvaný spodový typ loutky, což znamená, že je voděný zespodu. Navléká se na prsty rukou nejčastěji tak, že hlava je nasazena na ukazováku a palec a prostředník tvoří horní končetiny loutky. Někdy může mít tento typ loutky také nohy, například tehdy, kdy se s loutkou někde „usedá“. Jednodušší podobou maňáska je takzvaná prstová loutka (DVOŘÁK 1997, s. 41). Tvoří ji obvykle pouze hlava nasazená na jeden prst, nejčastěji ukazovák, a zbytek ruky loutkáře představuje vlastní tělo loutky. Její ještě subtilnější podobu můžeme získat tehdy, pokud na ukazovák ruky namalujeme obličej a palec a prostředník tvoří horní končetiny této loutky. Dalšími nuancemi tohoto typu jsou pak loutka dlaňová a obouruční maňásek (RICHTER 2008, s. 35). Nejčastěji se s ním hraje za paravánem. Maňásci často bývají z pevných materiálů, čehož je možné dobře využít pro loutkářskou nadsázku (např. tlučení hlavou o zeď, srážky s jinými předměty a loutkami apod.). Sama jejich podoba bývá často groteskní a velmi stylizovaná, k čemuž bývá vztažen i charakter jejich pohybu. Maňásek může dobře uchopovat předměty a rychle se pohybovat. Obvykle se s ním - jak již zmíněno - hrává za paravánem, oblíbené bývají zejména takzvané

rakvičkárny, což je groteskní loutkářský žánr prosycený černým humorem, kdy jedna postava neustále pronásleduje druhou a snaží se ji zlikvidovat. Často v nich vystupují postavy Čerta, Kašpárka a Smrti a bývají oblíbenou zábavou diváků všeho věku.

Něco navíc o maňáskovi

Loutkářští teoretikové se neshodují v názoru na prapůvod maňáska. Někteří jej nacházejí v Číně v době středověku (RICHTER 2008, s. 99-100), jiní dokladují, že do Evropy se maňásek s největší pravděpodobností dostal z Persie. Poslední výzkumy však ukazují, že jeho prapočátek mohl sahat ještě dál. Teprve nedávno byla v Bilbao v Guatemale nalezena reliéfní plastika z 5. – 6. století, na níž je zachycena postava šamana, který má na ruce nepochybně navléknutého maňáska (MALÍKOVÁ 1997, s. 4).

Existuje i prstová loutka na pět prstů, kdy má loutkář na jednotlivých prstech nasazený končetiny i hlavu loutky. Její animace však vůbec není snadná. Pochází z Džajpuru z Indie (DUBSKÁ a kol. 2012, s. 161).

Výhody a nevýhody maňáska v ruce pedagoga a terapeuta:

výhody

- není zvláště náročnou loutkou na vodění (animaci);
- může uchopovat různé předměty, přenášet je, tlačit;
- sluší mu akčnost, rychlé objevování a mizení na různých místech hracího prostoru;
- je-li loutka vyrobena z pevného materiálu, je možné toho ve hře patričně využít;
- má v sobě potenciál komična i tragična zároveň a vyvolává rovněž asociaci na dětské hračky;

nevýhody

- pro animaci potřebujeme stále jednu ruku (většinou pravou), maňásek nedokáže sedět sám;
- sundáme-li jej z ruky, je opět neživým předmětem, tzv. umírá;
- pro jeho vodění je třeba paraván nebo jiná zástěna, čímž ztrácíme přímý kontakt s diváky;
- vodíme-li maňáska tak, že jsme vidět (přiznané vedení), pak je tato hra náročnější na řemeslné zvládnutí.

Obrázek č. 2

Maňásek (foto Marek Malůšek, archiv THL)

5.3.3. MAPET

Zvláštním typem loutky je „mluvící maňásek“, který se poprvé na českých jevištích objevil v 50. letech minulého století. Jeho ústa byla animována zevnitř prsty vodiče, ale jeho klapání pusou bylo vcelku neobratné (TOMÁNEK 2006, s. 20). Tento nový typ loutky výtvarně a technologicky zdokonalil americký loutkář Jim Henson a dal mu název mapet (anglicky muppet), a to před uvedením jeho později slavných televizních seriálů *The Muppet Show* a *Sezamová ulice* (BLUMENTHAL 2005, s. 34). Po těchto pořadech se mapet značně rozšířil i do českých divadel a do televize. Mapety umožňují výraznější mimiku a přesnou nápodobu mluvy. Nejčastěji jsou vyrobeny z měkkých materiálů, např. molitanu, a tudíž je u nich možné dosáhnout stylizovaných až groteskních mimických výrazů. Patří mezi spodové loutky, tedy vedené zespodu, často nemívají vytvořenou celou figuru, ale pouze hlavu, ruce a trup. Lze se setkat také s termínem „glovepuppet“, neboli rukavicová loutka.

Něco navíc o mapetovi

Mnozí se domnívají, že slovo muppet vzniklo spojením slov marionette (marioneta) a puppet (loutka). Sám Jim Henson však říká, že jde o novotvar, který ho zkrátka jednoho dne napadl.

Výhody a nevýhody mapeta v rukou pedagoga a terapeuta:

výhody

- u mapeta je snadná cesta k navázání komunikace s dítětem či dětským klientem;
- děti si k tomuto typu loutky rychle vytvářejí pozitivní vztah, jako u manekýna;
- figurální mapet také dokáže sedět a pozorovat a „žije“, i když jej vodič nedrží;

nevýhody

- vyžaduje určitou řemeslnou zručnost a nadání k věrohodnému frázování mluvy mapeta;
- netvoří-li celou postavu, pak je třeba paravánu, stolu či jiné zástěny;
- tvoří-li celou postavu, nemusí být technologicky konstruován tak, aby sám seděl;
- pokud nesedí sám, po odložení loutky pedagogem tzv. umírá.

Obrázek č. 3

Mapet (foto Marek Malůšek, archiv THL)

5.3.4. MANEKÝN

Manekýn je loutka, která má blízko k panence či hračce. Patří mezi loutky úrovně, vedené hercem zezadu. Technologie manekýna jsou různé. Je možné kontaktní vedení loutkářem zezadu, kdy drží loutku přímo za krk a druhou rukou animuje ostatní části jejího těla. Jindy jde o složité technologie vnitřního mechanismu, který je podobný principu java-jek. Manekýn může být ovládán i čempurity (krátkými tyčkami), umístěnými v ruce, hlavě, trupu, někdy i v patách loutky, a to většinou z důvodu patřičného odstupu vodiče od loutky, aby šlo v rámci iluzivního vedení nasvítit v jevištním prostoru pouze loutku. Tuto technologii lze uplatňovat například v černém divadle. Inspirace k takovému způsobu animace přišla nejspíše z japonského tradičního loutkového divadla bunraku. U nás se první záznam o loutce-manekýnu objevuje na vyobrazení okolo roku 1600, na němž je loutka Mastičkáře voděná hercem zezadu (RICHTER 2008, s. 99). Kombinací mluvícího maňáska a manekýna může vzniknout mluvící manekýn, který se velmi často používá v zahraničí při vzdělávání dětí na prvním stupni.

Něco navíc o manekýnovi

Loutky divadla bunraku jsou považovány za mistrovská řezbářská díla a jsou velmi náročné na animaci. Mladí loutkáři projdou dlouhým a tvrdým výcvikem, než hrají pro diváky. Nejprve se naučí ovládat nohy (to trvá deset let), poté levou ruku (to trvá dalších deset let) a posléze se dostanou k hlavě a pravé ruce (BROCKETT 2008, s. 773).

Výhody a nevýhody manekýna v ruce pedagoga a terapeuta:

výhody

- manekýnem se může stát jakákoli plyšová hračka, medvídek, hadrová panenka;
- jelikož má blízko k hračce, vytvářejí si děti k tomuto typu loutky velmi rychle pozitivní vztah;
- dokáže bez asistence vodiče sám sedět, ležet, pozorovat dění, zkrátka je stále „živý“;
- je většinou příjemný na dotyk;

nevýhody

- nutnost určité zručnosti při animaci, jelikož některý typ plyšové hračky může být málo pohyblivý a tuhý.

Obrázek č. 4

Manekýn (foto Marek Malůšek, archiv THL)

5.3.5. JAVAJKA

Javajka se v mateřských a základních školách objevuje minimálně a většině lidí je víceméně neznámá. Je to spodová loutka, jelikož se vodí zespodu. Má velmi blízko k maňáskovi, ale její hlava je upevněná na tyčce a ruce oživuje loutkář zespodu takzvanými čempurity. Čempurit je dlouhá, většinou černá kovová tyčka, fixovaná zpravidla do dlaně loutky. Zkušený loutkář drží celou postavu loutky na tyčce v jedné ruce a v druhé ruce má oba čempurity, jimiž animuje obě její horní končetiny. Někdy má javajka složitý technologický mechanismus. Loutkář drží v jedné ruce tzv. pistoli (TOMÁNEK 1997, s. 22), jež dovoluje pohybovat hlavou loutky nahoru a dolů a také s ní otáčet doprava a doleva. Nohy tato loutka obvykle nemívá, nejčastěji je voděná za paravánem. Umožňuje rozvláčné a jemné pohyby rukou i celým tělem. Javajky, jak už sám název napovídá, pocházejí z Jávy. Říká se jim tam wayangy a hraní s tímto typem loutek patří na ostrově k více než tisícileté tradici. Z Indonésie k nám v roce 1949 doputovaly přes Rusko díky divadlu S. V. Obrazcovova.

Něco navíc o javajce

Zajímavostí je, že pistole, kterou mívá v rukou vodič javajky, je ryze český vynález. Od konce padesátých let minulého století hraní s javajkami na přibližně další dvě desetiletí doslova ovládlo české profesionální loutkové scény (TOMÁNEK 2006, s. 21). *Divadlo loutek Ostrava* se tehdy v čele s loutkářem Jiřím Volkmerem stalo významným a oceňovaným loutkářským centrem v umění vodit javajky.

Výhody a nevýhody javajky v rukou pedagoga a terapeuta:

výhody

- jemné pohyby jejího těla a rukou jí dodávají eleganci a patřičné kouzlo, zvláště magické jsou pro děti ve věku od 4 do 5 let;

nevýhody

- loutka velmi náročná na animaci, potřebuje jistou řemeslnou zručnost vodiče;
- javajky vyžadují pro vodění specifický prostor, paraván či jinou zástěnu;
- není snadná na výrobu, zvláště pokud chceme, aby pohybovala i hlavou;
- vyžaduje intenzivní pozornost pedagoga-loutkáře či terapeuta.

Obrázek č. 5

Javajka (foto Marek Malůšek, archiv THL)

5.3.6. MARIONETA

Marioneta je často označována za královnu loutek. Patří mezi loutky náročné na animaci a je možné ji označit za nejvíce iluzivní, to znamená, že se její vzhled maximálně blíží podobě člověka či zvířete. Marioneta je loutka závěsná (TOMÁNEK 1997, s. 35-46), tedy vedená loutkářem shora. Má většinou drát vyvedený z hlavy, na něm je vahadlo, na kterém jsou navázány nitě, jimiž se ovládají ruce a nohy loutky. Je mnoho různých typů marionet,

od nejjednodušších se dvěma nitěmi až po technologicky velmi sofistikované, bez drátu a s několika desítkami nití a s mnoha variantami ovládání různých částí těla loutky. Marioneta má sklon k patosu a fázovaným gestům při řeči (RICHTER 2008, s. 100). Není vhodná pro výrazné fyzické akce, jako jsou třeba rvačky, také uchopování rekvizit může být u ní poněkud problematické. Loutkovodič, jenž animuje marionetu, bývá zpravidla skrytý (říkáme tomu iluzivní vodění), ale lze také učinit vodiče divákům zjevným (což je tzv. neiluzivní neboli přiznané či odkryté vodění). Největšího rozmachu u nás dosáhla hra s marionetami v 19. století, byť bychom její počátky dohledali již ve století předcházejícím (DUBSKÁ 2004, s. 40-55).

Něco navíc o marionetě

Nejstarší dochovaný záznam o využívání tohoto typu loutky pochází pravděpodobně z rukopisu abatyše Herrady z Landsbergu z 12. století (BLUMENTHAL 2005, s. 13; MALÍKOVÁ 1997, s. 4; MAGNIN 2005, s. 40-41). Obrazová miniatura s názvem *Ludus monstrorum* zobrazuje hru s loutkami, prvními předchůdkyněmi marionet. Ale je docela možné, že prapůvod marionety spadá do časů starověkého Egypta či Řecka. Pravděpodobně největší marionety na světě mají dnes ve francouzském pouličním divadle *Royal de Luxe* z Nantes. Loutky jsou vysoké více než 10 metrů a jejich složitý mechanismus umístěný na malém jeřábu ovládá několik desítek vodičů. Tyto loutky dokážou nejen chodit, ale rovněž otevírají pusy, mrkají, pohybují se jim oční bulvy a zvládnou vyplazovat jazyk či jezdit na koloběžce - v koloritu města působí značně bizarně a magicky nadpřirozeně.

Výhody a nevýhody marionety v ruce pedagoga a terapeuta:

výhody

- je nejvíce podobná člověku či zvířeti;
- marioneta může chodit, klečet, sedět, poskakovat, vznášet se, točit se, viset ve vzduchu...;
- jednoduchou malou marionetku na drátě lze snadno ovládat a hrát s ní, ale nemá velké pohybové možnosti;

nevýhody

- animace klasické marionety na nitích není úplně snadná, nezbytným předpokladem je jistá řemeslná zručnost;
- vyžaduje si tzv. celého vodiče, jelikož ten potřebuje k animaci obě ruce, je skloněn nad loutkou a kontroluje její pohyby;

Terapie loutkou – dramaterapeutické lekce s loutkami (struktura, rituály, lektoři, prostor...).

- náročná na pozornost vodiče;
- není možno loutku odložit, upustí-li vodič vahadlo, loutka tzv. umírá;
- některých marionet se mohou mladší děti i bát.

Obrázek č. 6

Marioneta (foto Marek Malůšek, archiv THL)

5.3.7. PLOŠNÁ LOUTKA

Plošná loutka je jednoduchým typem dvojrozměrné loutky, nejčastěji vytvořené z tvrdého papíru či překližky, upevněné na tyčce nebo drátě. Tento typ loutky má dosti zúžené pohybové dispozice a hraní s ním působí často jako rozpohybovaný obraz. Může být jednostranná, nebo oboustranná, kdy na každé straně většinou bývá jiný výraz zobrazené postavy. Našli bychom ji rovněž ve stínovém divadle, ale jelikož tam hraje především její stín, dá se tento typ začlenit do samostatné kategorie stínových loutek. Plošná loutka je velmi jednoduchá na výrobu, a proto je pro pedagogy snadno dostupná a lze jí ozvláštnit výuku a rozpohybovaným obrazem ilustrovat výklad či téma probírané látky. Také je možné využít jejího jednoduchého způsobu animace, kdy i samy děti zvládnou si tuto loutku vytvořit a hrát s ní.

Něco navíc o plošné loutce

Plošné loutky se objevovaly už u kočovných loutkářů 17. a 18. století (DVOŘÁK 1997, s. 69). Počátky tradice papírových rodinných loutkových divadel s plošnými loutkami lze u nás vystopovat od poloviny 19. století (BLECHA 2003, s. 28).

Výhody a nevýhody plošné loutky v rukou pedagoga a terapeuta:

výhody

- snadná animace;
- jednoduchá výroba, takže ji svedou vytvořit i samy děti i klienti s hendikepem;
- není prostorově náročná, obtížné nebývá ani vytyčení hracího prostoru a celého divadélka;
- dle umístění hůlky (špejle) může být spodová i závěsná;

nevýhody

- malé pohybové možnosti, kvůli nimž se rychle „okouká“;
- neunes dlouhé promluvy ani dlouhé jevištní tvary;
- pro její výše zmíněné „nevýhody“ a jednoduchost je nutno pro ni zvolit vhodný (nejlépe krátký) text.

Obrázek č. 7

Plošná loutka (foto Marek Malůšek, archiv THL)

5.4 Vymezení pojmu terapie loutkou

Po vzhledu do základní typologie loutek se v dalším textu zaměříme konkrétně na arteterapeutickou disciplínu terapie loutkou a její formy. Terapii loutkou je také možné vnímat jako dramaterapeutickou disciplínu pracující s loutkami.

Ve světě je možné se setkat s pojem terapie s loutkami, nebo dramaterapie s loutkami. Loutky v této terapii slouží jako zástupné oživené objekty, nebo se s nimi pracuje jako s výtvarnými artefakty mající konkrétní podobu. Také se pod pojemem terapie s loutkami skrývá někdy rukodělná činnost, kdy klienti vytváří loutky z papíru, dřeva a dalších materiálů a jde tedy především o způsob bližší arteterapii v užším pojetí. Podstatná je podoba loutky, její vizuální složka a případně vodící mechanismus.

Naznačme si zde alespoň některé formy terapie s loutkami a jak se s nimi v terapii zachází:

- klient si vybírá z velkého množství loutkových postav a typů loutek a rozvíjí se reflexe s terapeutem nad vybraným;
- klient vytváří svou vlastní loutku (alter ego, jak se vidí, jak by se chtěl vidět, jak se cítí,...);
- klientovi je hrán příběh s loutkami, který nese některé shodné momenty s jeho životní zkušeností;
- klientovi je přehráván jeho osobní příběh a klient může do něj vstupovat, upravovat jej, měnit, přetvářet;
- klient sám s vybranou loutkou hraje svůj vlastní příběh a může jej měnit a tvárně a tvůrčím způsobem jej přetvářet;
- klient vytváří svou vlastní loutku sebe sama a s ní přehrává svůj příběh, nebo jej režíruje;
- klient hraje s loutkami smyšlený, napsaný příběh či příběh někoho jiného
- klient prostřednictvím oživených předmětů přehrává různé (i své) příběhy.

Do fenoménu loutkového divadla (dnes spíše alternativního či figurativního) patří i masky. S maskami se také hodně v dramaterapii a terapii loutkou pracuje. Mnohými způsoby. Naznačme zde alespoň některé:

- maska sloužící ke skrytí identity klienta;
- maska ke změně identity klienta (maska významné osobnosti, zvířete, slavné osobnosti,...)
- maska vedoucí ke změně pohybového stereotypu;
- maska reflektující emoci klienta;
- masky sloužící ke změnám rolí klienta a lepší identifikaci s nimi.“

V těchto výše popsaných terapiích s loutkami se nepracuje s loutkou jako prostředkem, který je motivací pro činnost klienta (převážně dětského) a s loutkovými specifiky ve smyslu vztahu dítě-loutka, přátelství a loutka bez historie. Loutka jako nový subjekt, ke kterému si dítě vztah utváří podle svého nastavení a který nenese známky předešlé zkušenosti s ním. Tento typ terapie je pravidelně realizován již od roku 2002 v Moravskoslezském kraji pod hlavičkou Theatra ludem, zapsaného spolku. Tyto lekce jsou určeny především pro děti ve věku od 3 do 7 let. Myšleno mentálního věku. Nutno ještě poznamenat, že se v textu zachází s oběma názvy lekcí DVVLL

Podívejme se v této studijní opoře podrobněji na tento typ terapie loutkou realizované právě v Moravskoslezském kraji (MSK) a chráněnou ochrannou známkou. Domnívám se, že by student Slezské univerzity v Opavě měl mít přehled o významné arteterapeutické aktivitě kraje, v němž studuje. a TL, provozovaných v MS kraji, svobodně a jako se synonymy.

Vymezení pojmu terapie loutkou v MSK, tedy dramatických výchovně-vzdělávacích lekcí s loutkami s terapeutickými účinky (DVVLL) může být následující: zážitkové lekce terapie loutkou jsou specifické umělecké výchovné a vzdělávací lekce, v nichž lektori využívají loutek, předmětů a materiálů k fyzické i mentální aktivizaci dětských účastníků. V lekcích je využíváno metod a technik dramatické výchovy, tedy dramatických a divadelních principů a postupů a loutkářských postupů a technik k edukaci (výchově a vzdělávání) a terapii dětí a žáků, respektive k aktivnímu zapojení dětských účastníků do všech činností uskutečňovaných v průběhu jedné lekce.

V dramatických výchovně-vzdělávacích lekcích s loutkami s terapeutickými účinky (terapii loutkou) sledujeme cíle:

- formativní (výchovné),
- informativní (vzdělávací),
- estetické (divadelní)
- terapeutické (léčebné).

5.5 Znaky a principy DVVLL (TL)

Jakými konkrétními znaky a principy se tedy vyznačují lekce terapie loutkou realizované v MS kraji (DVVLL)? Mezi základní entity (podstaty) těchto lekcí patří: zkušenost, prožívání, zážitek, hra na, hra jako, fikce, hra v situacích, tvořivost, sdílení, vzájemné jednání (interakce) osob, sebevyjádření, improvizace, spolupráce, psychosomatická jednota, představitost, vztah dítě-loutka, dítě-lektor, společná tvorba, hra s loutkou, manuální tvorba, divadelní metafora, komunikace, partnerství, potenciál loutky.

Dětští účastníci ovlivňují do určité míry průběh lekcí a jsou partnery v procesu tvorby a hry. Tak jako v dramatické výchově, tak i v lekcích edukace loutkou je v centru žák a jeho možnosti a schopnosti.

5.6 Loutky v lekcích DVVLL (TL)

Loutky v lekcích terapie loutkou jsou typem manekýni. Manekýni v těchto lekcích jsou v určité výtvarné stylizaci podobné člověku. Měří 50 centimetrů a pohodlně se vejdou do velké barevné papírové výtvarně pojednané krabice. Neumožňují jemnou mimiku, ale mají dosti široký prostor pro specifický pohyb. V průběhu lekcí jsou voděny neiluzivně zezadu, tedy lektoři jako loutkovodiči jsou přítomni v hracím prostoru a hrají i sami za sebe. Při animaci využívají pohybové stylizace (loutky se mohou vznášet, létat, viset ve vzduchu, stát na uchu...). Podstatným momentem ovlivňujícím průběh a podobu lekcí a především komunikaci loutka – dítě je zapojení psychofyzické identity lektorů ve vztahu k loutkám.

Obrázek 2: Pan Barvička je typ loutky zvaný manekýn, voděný lektorem kontaktně zezadu (foto Marek Malůšek, archiv autorky).

Loutky v lekcích DVVLL, respektive postavy pan Barvička a slečna Mašlička, jsou hlavními aktéry, nositeli děje. Jejich přítomnost v lekcích je spouštěcím momentem ke hře, ke vstupu do vytvořené fiktivní situace, do hry. Jsou ty, se kterými se hraje, kteří si hrají, pro

které se hraje. Jejich problém je často hlavní motivací k činnosti, která směřuje k jeho řešení. Děti činnosti nevykonávají z popudu lektora, ale pro loutkové postavy, které jsou jim blízké, sympatické a kterým mohou pomoci v orientaci ve světě a při běžných činnostech. Na příklad panu Barvičkovi zakručí v břiše. Lektor se ptá: „*Co to bylo?*“ Děti říkají: „*Asi má hlad. Něco mu uvaříme.*“ Děti jsou motivovány a je vytvořen prostor pro kreativní tvorbu jídla z papíru.

5.7 Struktura lekcí DVVLL (TL)

Je vytvořena rámcová situace: Pan Barvička (později i slečna Mašlička) spolu bydlí v papírové krabici a každý den se probouzejí a následně spolu prožívají různá dobrodružství a příhody, často spjaté s každodenním životem. Potom zase usínají ve své krabici. Děti mohou pomáhat řešit loutkovým postavám problémy a ukazovat jim, jak se co dělá. Někdy se naopak děti seznamují se situacemi novými, s novou činností, získávají nové informace, dovednosti, zkušenosti. Mezi náměty lekcí patří: nemoc, vaření, roční období, les, zahrada, cestování, město, oslava narozenin, nakupování, posílání dopisu, ...

Obrázek 3: Žáci s kombinovanými vadami pomáhají Barvičkovi se rozcvičit (foto Eva Palkovičová, archiv autorky)

5.8 Rituály lekcí DVVLL (TL)

Každá lekce obsahuje čtyři rituály. Tyto rituály zůstávají stejné či podobné. Každý z rituálů je důležitý a má své opodstatnění ve struktuře lekcí. Jde o uvedení dětí do lekce, uvedení do fiktivního příběhu, uzavření fiktivního příběhu a ukončení lekce.

Úvodní rituál tvoří pozdravení, podání ruky lektora s každým dítětem. Tento rituál je vhodný, jen pokud lekci s dětmi realizuje lektor, který není jejich stálým či třídním učite-

Terapie loutkou – dramaterapeutické lekce s loutkami (struktura, rituály, lektoři, prostor...).

lem. V tomto rituálu mají děti čas se zorientovat, naladit se na společnou činnost, připomenout si jméno lektora, který je běžně neučí. Pokud lekci vede třídní nebo třídě dobře známý učitel, je možné si vymyslet jiný úvodní rituál, či jej zcela vynechat.

Rituál otevírající hru (vstup do fikce) je složen z probouzení pana Barvičky, otevírání krabice a pozdravení se s panem Barvičkou. Děti často mají radost, že již vědí, co bude následovat, a mohou napovídat. Tento rituál je vstupem do fikce, do fantazie, do hry s loutkami. Následuje samotný aktuální jedinečný příběh a hra s loutkami. Podstatné je vnímat děti a jejich návrhy v průběhu lekce a snažit se je zapracovat do struktury lekce. Zároveň je však podstatné držet se plánovaného námětu a tématu lekce a neminout předem připravené části lekce, které jsme chtěli s dětmi projít.

V závěru příběhu následuje **rituál uzavírající hru (vystoupení z fikce)**, kdy děti společně s lektorem ukládají pana Barvičku do krabice, přikrývají ho, uspávají a zavírají krabici. Rituál zároveň uzavírá společnou „hru na“, končí příběh pana Barvičky a případně i slečny Mašličky.

Závěrečným rituálem je rozloučení s dětmi, opět podání ruky s každým dítětem a poděkování za společně strávený čas, uklízení nepořádku. Vracíme se jím zpět do běžné reality a ukončujeme celou lekci.

NÁZEV RITUÁLU	STRUČNÝ POPIS
Úvodní rituál	pozdravení, podání ruky lektorů s každým dítětem
Rituál otevírající hru, vstup do fikce	probouzení pana Barvičky, otevírání krabice a pozdravení každého dítěte s panem Barvičkou
Rituál uzavírající hru, vystoupení z fikce	ukládání pana Barvičky do krabice, uspávání, zavírání krabice
Závěrečný rituál	rozloučení lektorů s dětmi, podání ruky s každým dítětem a poděkování za společně strávený čas, uklízení nepořádku

Obrázek 4: Guma se ve fantazii stává cestou, bažinou, trampolínou (foto Eva Palkovičová)

PŘÍPADOVÁ STUDIE

Diagnóza žákyně V., (11 let) je těžká mentální retardace, makrocefalie, kraniofaciální stigmatizace, svalová hypotonie, psychomotorická retardace. Kvalita poznávacích procesů odpovídá stupni mentální retardace (IQ 20-34), úroveň vědomostí a dovedností je omezená. Rozvíjí se velice pomalu, komunikační dispozice omezeny, slovní zásoba obsahuje 2 – 3 slova, bez artikulace. Pozornost a doba koncentrace pozornosti omezena, nelze diagnostikovat. Paměť, představivost, vnímání – obtížně diagnostikovatelné. Grafický projev na úrovni čárání. Aktivita a snaha při hře nebo učebním procesu a pracovním výkonu velmi malá, většinou pasivní, jen pozoruje. Pasivita, sociální kontakt spontánně nenavazuje, je bázlivá. Schopna chůze, sedu, kleku, dřepu, motorika opožděna. Přesto po zácviku schopna lepšího výkonu. (vybráno z lékařských materiálů a zpráv, 2011)

Dívka V. neudržela v ruce tužku, papír, když ji o to někdo požádal. Vše upouštěla z rukou. Byla často uzavřená ve svém světě. Tuto informaci jsem získala z rozhovoru s pedagožkou žákyně V. a ověřila jsem si ji mimo lekci. V průběhu lekcí edukace loutkou se dívka V. aktivně zapojila do činností a začala pro pana Barvičku trhat papír a vytvářet jídlo. Papír nejen udržela, ale i mačkala, trhala, pokládala na talíř vytvořený z lana na

Terapie loutkou – dramaterapeutické lekce s loutkami (struktura, rituály, lektoři, prostor...).

zemi. Poskakovala, tleskala, měla oční kontakt s loutkou Barvičky i s lektory, byla přítomna a velmi ji bavilo trhat a mačkat papír.

V reflexi speciální pedagožka Ivana Radková uvádí: *Největší posun je znát u V., která je ve třídě téměř bez spontánní reakce, avšak v rámci terapie sama zvedá ruce, sama trhá a mačká papír, který jindy pouští, směje se, sahá na terapeuty, jde se s nimi loučit, dává různými dalšími reakcemi najevo svůj zájem a potěšení. Velmi zajímavá reakce. Jinak je pasivní, bázlivá.“*

PRO ZÁJEMCE

Z **arteterapeutického** pohledu (v širším pojetí) mají dramatické výchovně-vzdělávací lekce s loutkami s terapeutickými účinky uskutečněné s dětmi s mentálním či fyzickým postižením a kombinovanými vadami naplňují definici dramaterapie obsahově i věcně. Podle dichotomického schématu, kdy je možné najít podpurné analogony pro diferencování dramaterapie do dvou subdisciplín – **speciální pedagogiky** a oblasti **expresivních terapií** (VALENTA & POLÍNEK 2013, s. 12-13), by bylo lze lekce zařadit do „edukativně orientované dramaterapie“ (VALENTA & POLÍNEK 2013, s. 13), též „edukativní (speciálně pedagogické) dramaterapie“ (VALENTA 2013, s. 11-13). A jestliže chápeme dramaterapii jako léčebně-výchovnou disciplínu, v níž převažují skupinové aktivity využívající ve skupinové dynamice divadelních a dramatických prostředků k docílení symptomatické úlevy, ke zmírnění důsledků psychických poruch i sociálních problémů a k dosažení personálně sociálního růstu a integrace osobnosti (VALENTA 2013, s. 7), pak s DVVLL nacházíme mnoho shodných ploch, například záměrné "upravování narušené činnosti organismu uměleckými prostředky" (VALENTA 2001, s. 16; 2011 s. 24). Vnímání spřízněnosti DVV lekcí s loutkami s edukativní dramaterapií vyplývá především z jejich terapeutických cílů a procesů změn u účastníků lekcí a samozřejmě i ze zvoleného úhlu pohledu na danou problematiku. Klienty edukativní dramaterapie podobně jako i u DVVLL jsou děti a žáci se speciálními vzdělávacími potřebami definovanými podle školského zákona 561/2004 Sb., tj. osoby se zdravotním postižením (s mentálním, tělesným, zrakovým, sluchovým, řečovým postižením, s poruchou autistického spektra, s kombinovaným postižením a se specifickými vývojovými poruchami učení a chování) a se zdravotním či sociálním znevýhodněním (osoby ze sociálně znevýhodňujícího prostředí, ohrožené sociálně patologickými jevy, s nařízenou ústavní či uloženou ochrannou výchovou, azylanti...); přináleží sem rovněž klientela institucí spravovaných zákonem o sociálních službách 108/2006 Sb., především uživatelé služeb denních a týdenních stacionářů, domovů pro osoby se zdravotním postižením (VALENTA & POLÍNEK 2013, s. 13). Hlavní cíle dramaterapie mají terapeuticko-formativní povahu (VALENTA 2011, s. 27). Mezi terapeutické záměry je možno řadit pře-

devším odblokování komunikačního kanálu, redukce tenzí, rozvoj fantazie a kreativity, empatie, sebedůvěry či vytváření pocitu zodpovědnosti, kteréžto jsou shodné s cíli DVVLL, jak jsme uvedli výše v textu. Tyto záměry v rámci dramaterapie definuje Majzlanová (2004, s. 31) a dále k nim doplňuje též "integraci osobnosti, úpravu reálné aspirace". Pohlížíme-li na DVVLL jako na *terapii loutkou* (STACHOVÁ 2005, s. 1) či *terapii s loutkou* (KOVÁČOVÁ 2011), pak zde - jak z obou označení vyplývá - podstatným terapeutickým nástrojem jsou loutky. V loutkové hře jde o receptivně vnímanou hru s divadelními loutkami určenou pro diváka a ve hře s loutkou jde o expresivní hru bez publika s terapeutickým záměrem (KOVÁČOVÁ 2011, s. 24). Tak jako se loutkové divadlo etablovalo ve svébytný druh divadelního umění, tak je jistě možné terapii loutkou chápat coby specifickou arteterapeutickou disciplínu. „Loutky mají pro dítě magický význam. Dítě se do loutky může vžívat, hovořit za ni a i za sebe a přitom mu loutka poskytuje určité bezpečí (krytí). Nabízí mu odstup od vlastních problémů a zranitelností, díky tomu je dítě schopné a ochotné reagovat na podněty, přijmout a modifikovat svůj postoj či chování, učí se empatii a toleranci“ (MAJZLANOVÁ 2004, s. 109). V DVVLL nejsou loutky užívány jako *projekční objekt*, jak bývá časté v tomto typu terapie, ale jako *motivační subjekt*. Loutky se v lekcích stávají motivačním faktorem, impulsem k činnosti, k aktivitě účastníků, pro ně děti vytvářejí prostředí, malují mapy a zhotovují rekvizity z papíru. Společně s loutkami tak vstupují do plné hry. Okrajově se však v lekcích projevuje také ona projekce, kterou lze chápat jako „neuvědomované přenášení (projikování) vlastních přání, motivů a pocitů, potlačených či neuvědomovaných obsahů na jiné osoby, na simulace, věci či zvířata“ (VALENTA 2013, s. 106), tedy i na loutky.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Zamyslete se, jak byste definovali pojem loutka, jevištní metafora, předmět, improvizovaná loutka vy?

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Co je to loutka? Z pohledu teatrologického, z pohledu laického, z pohledu výtvarného umění?
2. Co znamená jevištní metafora?
3. Jak byste popsali znakovost loutky?
4. Jaké známe základní typy loutek?

Terapie loutkou – dramaterapeutické lekce s loutkami (struktura, rituály, lektoři, prostor...).

5. Jaký typ či typy loutek jsou výhodné pro práci při terapii loutkou pro děti od 3 do 7 let a proč?
 6. Jaký typ loutky je nejméně výhodný a proč?
 7. Co obsahuje, na jakých principech stojí terapie loutkou realizovaná v MS kraji?
 8. Jaké základní rituály obsahují lekce TL realizované v MS kraji?
 7. Jaká jsou základní doporučení při využívání loutky při terapii?
-

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jste se dozvěděli, jak se z předmětu, jeho zacházením stává jevištní rekvizita, dále zástupná rekvizita a jak vytvořit improvizovanou loutku a co je to loutka v odborném slova smyslu. Dozvěděli jste se, jak vypadá typ loutky maňásek a jakým způsobem se vodí a jeho výhody a nevýhody pro terapii. Dále jak vypadá typ loutky manekýn a jakým způsobem se vodí a jeho výhody a nevýhody pro terapii. A jak vypadá typ loutky marioneta a jakým způsobem se vodí a jeho výhody a nevýhody pro terapii. Jak vypadá typ loutky javajka a jakým způsobem se vodí a jeho výhody a nevýhody pro terapii. Jak vypadá typ loutky mapet a jakým způsobem se vodí a jeho výhody a nevýhody pro terapii. Jak vypadá typ loutky plošná loutka a jakým způsobem se vodí a jeho výhody a nevýhody pro terapii. V kapitole jste se naučili, že v dramatických výchovně-vzdělávacích lekcích s loutkami s terapeutický účinky (terapii loutkou) sledujeme cíle formativní (výchovné), informativní (vzdělávací), estetické (divadelní) a terapeutické (léčebné). Dále nyní víte, že tyto lekce obsahují čtyři základní rituály, které jsme dopodrobna zkoumali, a to: začátek lekce, vstup do hry, výstup ze hry, ukončení lekce. Víte, že mezi základní principy terapie loutkou patří: vztah dítě-loutka, vztah loutka-lektor, vztah lektor-loutka, hra, hra na, fikce, zkoumání a experimentace, tvořivost a tvorba a další.

6 KLIENTI DRAMATERAPIE (POJMY: OSOBA SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI, OSOBA S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM, OSOBA S FYZICKÝM POSTIŽENÍM, OSOBA S KOMBINOVANÝMI VADAMI, ADHD, PAS...).

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této části textu se seznámíte s pojmy, jakými jsou například osoba se speciálními potřebami, osoba s mentálním postižením, osoba s kombinovanými vadami, osoba s fyzickým postižením a osoba se smyslovým postižením. Dozvíte se, kdo jsou klienti terapie loutkou (potažmo DVVLL) a dramaterapeutických sezení.

CÍLE KAPITOLY

- Vyjmenovat, kdo jsou klienti dramaterapeutických lekcí a lekcí terapie loutkou (potažmo DVVLL) v MSK, v Theatru ludem a Divadle loutek Ostrava.
- Rozlišit mezi pojmy osoba se speciálními potřebami a osoba s mentálním postižením a osoba s kombinovanými vadami a osoba s fyzickým postižením a osoba se smyslovým postižením.
- Rozklíčovat zkratky PAS, LMD, ADHD a další.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

Klienti dramaterapie (pojmy: osoba se speciálními potřebami, osoba s mentálním postižením, osoba s fyzickým postižením, osoba s kombinovanými vadami, ADHD, PAS...).

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Osoba se speciálními potřebami, osoba s mentálním postižením, osoba s kombinovanými vadami, osoba s fyzickým postižením, osoba se smyslovým postižením.

6.1 Klienti dramaterapie

Klientela psychoterapeutické (klinické) dramaterapie překrývá referenční rámec zdravotnické péče – co se týče duševních poruch a poruch chování ve smyslu MKN-10 (10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí s platností od roku 1992, zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací v Ženevě), připadaly by v úvahu poruchy předních kapitol manuálu, kromě schizofrenní poruchy, poruchy s bludy (F2) a afektivních poruch (F3) především bohatá symptomatologie kapitoly F4 (fobické úzkostné poruchy, OKP, PTSP, dissociativní poruchy, somatoformní a jiné neurotické poruchy), dále pak poruchy okruhu F5 (anorexie, sexuální dysfunkce...) a poruchy osobnosti a chování v dospělosti (F6). Při značné signifikaci bychom mohli indikace edukativní dramaterapie spatřovat u většinové klientely (ad „speciální“ školy) především v podpoře kognitivních funkcí osobnosti, zatímco klinická dramaterapie by soustředila svoji pozornost primárně do oblasti emocionálně-volní (s upozorněním na fakt, že uvedené složky osobnosti jsou v neustálé interakci a nedělitelné). (VALENTA, POLINEK 2018)

6.2 Klienti DVVLL – terapie loutkou

Dramatických výchovně vzdělávacích lekcí s loutkami s terapeutickými účinky se účastní děti běžných mateřských škol, speciálních mateřských škol a žáci z běžných základních škol a praktických základních škol ve věku od 3 do 7 let. Dále skupiny dětí a žáků se speciálními potřebami, kde je podstatná jejich vývojová fáze, nikoli fyzický věk dítěte. Jsou to jednotlivci s fyzickým postižením, mentálním postižením a kombinovanými vadami, děti a žáci se smyslovým hendikepem, konkrétně žáci Neslyšící či se sluchovým postižením a nevidomí. Rovněž jsou lekce realizovány pro děti a žáky s lehkou, středně těžkou a těžkou mentální retardací, s poruchou pozornosti bez hyperaktivity a s poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou, s Downovým syndromem, s poruchami autistického spektra (PAS) čili autismem. V účastnických skupinkách jsou také jedinci s různými poruchami učení, ze sociálně slabých rodin, z málo podnětného rodinného prostředí, z etnických a národnostních menšin a minoritních skupin (romské děti, vietnamské děti, korejské děti, děti cizinců atd.), děti a žáci s poruchami chování (JÚVA 2001, s. 90-97), někdy označovanými jako žáci s problémovým chováním.

PRO ZÁJEMCE

Je chvályhodným činem demokratického ducha, že legálně integroval postižené do společnosti a věnoval tomuto začlenění takové úsilí. Integrace „podivného“ nejen společnost obohacuje a prohlubuje její soucit, ale zároveň se snaží sejmout ze slabých a postižených symbolické prokletí, které v mnoha kulturách ještě nesou jako představitelé zlověstného a démonického podsvětí (HILLMAN 2000, s. 207).

6.3 Klienti TL v MSK

Soustředme se nyní na malý vzorek konkrétních skupin dětí, které se účastní lekcí TL v Moravskoslezském kraji. Lekce jsou pravidelně realizovány pro mnohé skupiny dětí. Jsou to zcela rozdílné skupiny. Počet dětí se vždy pohybuje v rozmezí od 7 do 12 dětí, žáků a mnohdy nejsou kompaktní.

Skupinu mohou tvořit děti a žáci s mentálním postižením, se střední, středně těžkou a těžkou mentální retardací, Downovým syndromem, Wolf-Hirschův syndromem, autismem, fyzickým postižením a kombinovanými vadami. Děti a žáci mentálního věku od 1 do 4 let.

Další skupinu mohou tvořit děti z mateřských škol ve věku od 5 do 7 let.

Další skupinu mohou tvořit děti se sluchovým postižením a neslyšící děti a žáci z mateřských škol a ze základních škol pro neslyšící a pro žáky se sluchovým postižením ve věku od 5 do 7 let.

Další skupinu mohou tvořit děti a žáci ze sociálně slabých rodin se sociálním handicapem a ohrožené sociálním vyloučením z přípravných mateřských škol a základních a praktických škol.

S každou z těchto skupin byly a jsou pravidelně realizovány lekce DVVLL ve školních zařízeních v Moravskoslezském kraji.

PRO ZÁJEMCE

Neslyšící s velkým N označuje vnímání této skupiny osob jako kulturní minority. Více o postoji např. DIFA JAMU k této problematice v příspěvku Zoji Mikotové Vysokoškolské

Klienti dramaterapie (pojmy: osoba se speciálními potřebami, osoba s mentálním postižením, osoba s fyzickým postižením, osoba s kombinovanými vadami, ADHD, PAS...).

vzdělávání Neslyšících na DiFa JAMU (MIKOTOVÁ 2013, s. 130-135) a Neslyšící a dramatická výchova, Neslyšící a divadlo (MIKOTOVÁ 2009, s. 71-73).

Mentální retardace představuje snížení úrovně rozumových schopností v psychologii označovaných jako inteligence. Tento velmi často užívaný pojem však dosud nebyl uspokojivě definován a psychologové se již značně dlouhou dobu pokoušejí o jeho přesnější vymezení. V konkrétnějším určení odborníci chápou inteligenci jako „relativně konstantní strukturu ontogeneticky podmíněných schopností individua postihovat a vytvářet smysluplné, resp. funkční vztahy, od jednoduchých asociací na nejnižším stupni až po složité myšlenkové operace na nejvyšším stupni“ (ŠVANCARA 1974, s. 222). Podle MKN-10 (10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí s platností od roku 1992, zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací v Ženevě) se mentální retardace dělí do šesti základních kategorií: lehká mentální retardace (IQ 50–69, F70), středně těžká mentální retardace (IQ 35–49, F71), těžká mentální retardace (IQ 20–34, F72), hluboká mentální retardace (IQ je nižší než 20, F73), jiná mentální retardace (F78), nespecifikovaná mentální retardace (F79) (ŠVARCOVÁ 2006).

ADD - Attention Deficit Disorder (ADD 2016)

ADHD - Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD 2016)

Downův syndrom (DS) je genetická anomálie s důsledky na celý život, provází ho řada typických příznaků ve zjevu, náchylnost k určitým nemocem, vždy je přítomna mentální retardace různého stupně. U lidí s DS každá jejich buňka obsahuje jeden chromozom navíc - tj. místo obvyklých 46 chromozomů (uspořádaných ve 23 párech) jich mají 47 (22 párů a jednu trojici). Proč k takovému jevu dochází, se dodnes nepodařilo uspokojivě vysvětlit. Současné znalosti potvrzují, že k chybnému okopírování genetického materiálu dochází náhodně, není to způsobeno ničím, co rodiče před a v průběhu těhotenství udělali nebo neudělali. Také je známo, že DS se vyskytuje rovnoměrně u obou pohlaví, u všech lidských ras, etnických skupin, sociálně-ekonomických tříd a národností.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Co znamená zkratka PAS?
2. Co znamená zkratka ADHD?
3. Co znamená zkratka osoba se speciálními potřebami?
4. Do jaké skupiny osob spadají účastníci DVVLL?

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této části textu jste se seznámili s pojmy, jakými jsou například osoba se speciálními potřebami, osoba s mentálním postižením, osoba s kombinovanými vadami, osoba s fyzickým postižením a osoba se smyslovým postižením. Dozvěděli se, kdo jsou klienti terapie loutkou a dramaterapeutických sezení.

7 DRAMATERAPIE A TEATROTERAPIE – SPOJNICE A ROZDÍLY.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této části textové opory se seznámíte s pojmem teatroterapie. Dozvíte se o jejím řazení mezi expresivní terapie. Získáte základní povědomí o pozici v kontextu arteterapií. Dozvíte se o vymezení teatroterapie a jejích cílech. Dozvíte se o základních rozdílech mezi dramaterapií a teatroterapií a současně o shodných pilířích.

CÍLE KAPITOLY

- Rozlišovat mezi dramaterapií a teatroterapií a popsat obě disciplíny paradivadelních systémů.
- Vymezit teatroterapii.
- Vymezit shodné pilíře teatroterapie a dramaterapie.
- Vnímat místo teatroterapie mezi dalšími expresivními terapiemi.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Teatroterapie, dramaterapie, divadlo, divadelní principy, estetické cíle

7.1 Definice teatroterapie

Obdobně jako dramaterapii (viz kapitola 1.) lze vymezit (dramaterapii nejbližší) teatroterapii s tím, že u tohoto paradivadelního systému je kromě procesu kladen důraz na produkt, tj. na výsledný divadelní tvar inscenace a na vlastní divadelní představení před publikem. Veřejná performance pak přináší další pozitiva, jakými jsou inkluze (integrace minority osob se zdravotním postižením či sociálním vyloučením do majoritní společnosti), sociální rehabilitace herců, úprava a posílení jejich aspirace, sebehodnocení a sebepojetí, saturování vyšších potřeb (seberealizace, životního cíle apod.).

Na základě výzkumů a komparace s teoretickými koncepty můžeme teatroterapii definovat jako: expresivní terapeuticko-formativní přístup spočívající v celkové přípravě divadelního tvaru a jeho následné prezentaci před diváky s terapeutickoformativním cílem, jehož účastníky jsou zpravidla jedinci se specifickými potřebami (POLÍNEK 2007). Teatroterapie patří mezi tzv. expresivní terapie, tedy léčebné metody využívající jako prostředku uměleckých postupů. Už tady narážíme na problém. V expresivních terapiích, např. muzikoterapii, arteterapii, dramaterapii, nás zajímá spíše léčebný proces, konečný výstup je druhotný. Základem teatroterapie je však od samého začátku směřování k divadelnímu tvaru, k představení a k jeho prezentaci před diváky, čímž se zásadně vymezuje od ostatních expresivních terapií. Na druhé straně není teatroterapie jen jakousi netradiční přípravou amatérského či profesionálního divadelního představení. Základním cílem této disciplíny, jak napovídá již její název, je léčba – terapie, která se uskutečňuje právě procesem přípravy a následnou prezentací divadelního představení. Přesto můžeme říci, že teatroterapie se ve srovnání s ostatními expresivními terapiemi nejvíce blíží umění.

7.2 Cíle teatroterapie

Cíle dramaterapie jsme definovali výše v textu (kapitola 1.2.) Chápeme-li teatroterapii jako hraniční psychoterapeutický systém, tj. stojící na pomezí mezi terapií a uměním, musíme rozlišovat nejen terapeutické ale i estetické (umělecké) cíle, které se ve své podstatě vztahují k umění jako prostředku vyjádření se a komunikace se světem. Mezi kvalitou estetických a uměleckých cílů panuje přímá úměra: Čím lépe jsou naplňovány estetické cíle, tím se zvyšuje i terapeutický efekt teatroterapie. Což nazýváme paradoxem teatroterapeutického zacílení (Polínek, 2007).

Teatroterapeut Martin Dominik Polínek uvádí obecná specifika teatroterapie::

- univerzálnost (teatroterapii lze aplikovat na nejrůznější cílové skupiny, onemocnění a postižení);
- nespecifičnost (cíle jsou většinou definovány obecněji, nezaměřují se ve většině případů na specifický problém, specifickou vadu);

- všestrannost (teatroterapie rozvíjí nejrůznější složky osobnosti jedince. Činnosti při teatroterapii jsou velmi různorodé, působí: kognitivně, např. rozšiřování slovní zásoby; afektivně, např. vytváření pocitu odpovědnosti vůči kolektivu; psychomotoricky, např. rozvíjení pohybu, trénink mimických svalů;
- integrativní charakter (cílové skupiny teatroterapie jsou často majoritní společností marginalizovány a velmi obtížně hledají způsoby komunikace s ní. Prostřednictvím teatroterapie, např. při přípravě divadelního projektu, mohou tyto sociálně znevýhodnění jedinci navázat komunikaci s intaktními osobami; ať už jako se spolupracovníky při přípravě projektu - je obvyklé, že se často spolupracuje s profesionálními umělci, kteří jsou přizváni jako odborní poradci, případně účinkují v divadelním představení spolu s klienty teatroterapie - nebo jako s diváky výsledného divadelního představení.

Nejčastějšími cílovými skupinami teatroterapie jsou například: osoby s mentální retardací, jedinci se smyslovým postižením, lidé s psychickými poruchami, jedinci s poruchami chování, jedinci bez přístřeší trpící odcizením a ztrátou identity, jedinci s problémy se závislostí aj.

Cílový efekt teatroterapie je tedy velmi různorodý, závisí na mnoha okolnostech - osobnosti teatroterapeuta, cílové skupině, specifických potřebách klientů atd. Přesto můžeme vysledovat jeho určitá specifika:

- rozvoj komunikace verbální i neverbální,
- zmírnění sociálních fobií,
- snížení sociální izolace,
- zlepšení sebekritiky a sebereflexe,
- zdokonalení sebekázně a smyslu pro povinnost,
- rozvoj kreativity,
- zvýšení adaptability,
- zvýšení sebevědomí,
- zvládnutí kontroly svých emocí,
- získání schopnosti spontánního chování,
- rozšíření repertoáru rolí pro život (POLÍNEK in MULLER, 2005).

Dalo by se polemizovat, jsou-li umělecké (estetické) cíle pro teatroterapii zásadní, nebo jsou-li jen jakýmsi vedlejším produktem nutným z hlediska charakteru teatroterapie.

Umělecká kvalita teatroterapeutických projektů je mnohdy přímo úměrná léčebnému efektu (VALENTA, POLÍNEK 2013)

7.3 Spojnice a rozdíly dramaterapie a teatroterapie

Dramaterapie a teatroterapie patří do tzv. pardivadelních systémů, z nichž si mají obě disciplíny nejbližší. Systémově patří do terapeutickoformativních disciplín, což znamená,

že se orientují nejen na komplementární terapeutické cíle, ale také na personálně-sociální rozvoj a růst osobnosti. Základním rozdílem disciplín je jejich celkové cílové nasměrování: zatímco dramaterapii je postavena na procesu, teatroterapie směřuje k produktu – tj. divadelně-terapeutické performanci. Bazálním prostředkem obou systémů (ale především dramaterapii) je improvizace v roli.

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Napište krátké zamyšlení na téma: Léčba potleskem.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Popište rozdíly mezi dramaterapií a teatroterapií.
2. Jak vnímáte pojem teatroterapie?
3. Jaké jsou cíle teatroterapie?
4. Co je základním prostředkem obou systémů: teatroterapie a dramaterapie?

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této části textu jste se seznámili s pojmem teatroterapie. Získali základní povědomí o její vzájemné pozici v kontextu arteterapií. Dověděli jste se o vymezení teatroterapie a jejích cílech. Dozvěděli jste se o základních rozdílech mezi dramaterapií a teatroterapií.

8 FESTIVALY ARTETERAPIE.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

V této kapitole se seznámíte s dvěma arteterapeutickými festivaly Divadelní pouť bez bariér, později Divadlo bez bariér v Divadle loutek Ostrava a Divadlo na margu v Banské Bystrici na Slovensku. A získáte povědomí o těchto festivalech a jejich zaměření a dramaturgii.

CÍLE KAPITOLY

- Vyjmenovat několik festivalů arteterapie
- Popsat cíle arteterapeutických festivalů a obsah, zaměření
- Nastínit směřování dramaturgie specifických festivalů
- Zaměření na inscenace s hendikepovanými protagonisty
- Zaměření na publikum s hendikepem
- Kladení si otázek okolo hendikepu a tabuizovaných témat ve společnosti.
- Popsat dramaturgii festivalu Divadelní pouť bez bariér, Divadlo bez bariér
- Popsat festival Divadlo na margu a jeho dramaturgii

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Hendikep, festival, arteterapie, tabu, Divadelní pout' bez bariér, Divadlo bez bariér, Divadlo loutek Ostrava, Festival Arteterapia, Divadlo z Pasáže SK

Přibližme si nyní jednu výraznou divadelní přehlídku, která prošla několikerým vývojem za dobu svého fungování a byla ojedinělá ve svém čase realizování v Moravskoslezském kraji. Vzhledem k tomu, že se Slezská univerzita v Opavě nachází v tomto kraji, tak je na místě tento festival reflektovat. Divadelní pout' bez bariér nabízela divákům inscenace hrané hendikepovanými herci a byla určena setkání s hendikepovanými a hendikepem obecně a prolínání se zdravou populací. První ročník se uskutečnil 18.-20. 9. již v roce 2000 v Divadle loutek Ostrava (DLO). Za nápadem uspořádat přehlídku tohoto typu stojí tehdejší dramaturgyně DLO Hermína Motýlová a ředitelka DLO Jarmila Hájková. Hned na počátku se uvažovalo o kontinuálním pořádání jako bienále. Prezentovala se představení hendikepovaných dětí, představení DLO pro děti s i bez postižení, divadelní produkce studentů Výchovné dramaticky pro Neslyšící v čele s pedagožkou a režisérkou Zojou Mikotovou. Celým kláním se nesla pout'ová atmosféra plná atrakcí pro děti a sladkostí. Účinkovaly děti ze speciálních škol, praktických škol, sociálních zařízení a ústavů. Vyvrcholením pak byl poslední den Galaprogram, kde se všechny děti se svou produkcí představily a často se střídaly v pozici aktérů a diváků.

Další ročník přehlídky v sezóně 2002/2003 byl již s mezinárodní účastí. Přijelo banksko-bystrické Divadlo z Pasáže, kde profesionální herci pracují s herci s mentálním postižením, francouzské divadlo Molraix, pout'ovou atmosféru doplňovalo profesionální pouliční divadlo Kvelb. Pro všechny děti bez rozdílu byla v programu představení Divadla Drak, Studila dell'arte a Divadlo Neslyším s úspěšnou inscenací Odyssea. Poprvé byl zde také prezentován roční projekt práce s dětmi s kombinovanými vadami na speciální škole kpt. Vajky Ostrava Zábřeh – terapie loutkou.

Pokračovaly v podobném duchu další ročníky přehlídky (2004, 2006 a 2008). V roce 2010 se přehlídka uskutečňuje již v širším pojetí, a to ve snaze většího prolnutí hendikepovaných a nehendikepovaných herců i diváků prostřednictvím divadla. Také aspirace na kvalitu produkcí s ohledem na širší veřejnost byla v tomto ročníku výrazná a nosná.

Ročníky Divadelní pouti bez bariér v letech 2012 a 2014 ne dále nesla ve výše pojmenované aspiraci a hledáním kvalitních uměleckých děl hendikepovaných tvůrců či pro hendikepované. Přelomovým byl 9. ročník přehlídky v roce 2016. Její zrání a následně koncepcí se proměnila a toto bylo demonstrování i úpravou názvu: Divadlo bez bariér.

Ve dnech 3. – 6. října 2016 se uskutečnila tedy výběrová přehlídka divadelní tvorby, která nám klesá cesty k sobě i k druhým, pod novým názvem.

Festival se během posledních tří bienále vyprofiloval na mezinárodní přehlídku vynikajících divadelních představení, z nichž si vyberou diváci všeho věku a různých zájmů. Z někdejší Divadelní pouti bez bariér (kterou DLO pořádalo od roku 2000 v každém sudém roce), jež byla ve stínu velkého loutkářského festivalu Spectaculo Interesse tak trochu „popelkou“, se emancipoval ve svébytnou a významnou kulturní událost nejen v regionu, ale v celostátním měřítku. Její prestiž potvrzuje mimo jiné účinkování významných uměleckých osobností, které přitahují diváckou pozornost – Tereza Kostková, Stanislav Zindulka, Alois Švehlík, Petr Nikl, Jitka Smutná, Radek Valenta...

Divadlo bez bariér je přehlídka divadelní tvorby, která hledá cesty a staví mosty přes bariéry mezi námi i v nás. Na rozdíl od festivalu Spectaculo Interesse, který je exkluzivní přehlídkou loutkářského, potažmo výtvarného divadla, není Divadelní pouť bez bariér žánrově vyhraněná, pro její náplň je rozhodující téma; a samozřejmě také úroveň kvality. Výše napsaný „podtitul“ si vypůjčuje název knihy významného, téměř legendárního českého psychiatra a psychologa prof. Ivo Pondělíčka „Cesty k sobě i k druhým“, který výstižně a sevřeně vyjadřuje záměr festivalu. Jde o cesty přes bariéry všeho druhu – tělesná a duševní postižení, společenská i osobní tabu, předsudky a rozdíly kulturní, etnické, náboženské, sociální, generační, niterné...

S překonáváním těchto bariér často souvisí i aktivizace publika, tedy překlenutí či úplně zrušení hranice-bariéry mezi jevištěm a hledištěm, což obohacuje programovou náplň festivalu o netradiční divadelní formy. Samozřejmou součástí programu jsou také dílny, besedy a diskuse směřující k vybraným tématům, které prohloubí diváckou recepci jednotlivých představení.

Významnou ideou Divadla bez bariér je také obousměrné zacílení mezi menšinovou a většinovou populací - mezi lidmi čímkoli znevýhodněnými a takzvaně normálními: podávat ruku znevýhodněným menšinám a zároveň o nich zevrubně informovat, vysvětlovat je, a tedy je přibližovat těm na druhé, lepší straně životních možností a příležitostí. Právě v tomto oboustranném otevírání cest vidíme hlavní smysl festivalu.

Na konkrétní náplni příštího bienále soustavně pracujeme. Tvorba programu je nyní ve fázi předvýběru, který bude během následujícího půlroku zužován a zároveň i doplňován o nové projekty. 9. Divadlo bez bariér nabídne program divákům všech věkových kategorií, včetně speciálních představení pro nejmenší děti (již od 10 měsíců věku). Během čtyř festivalových dní chceme uskutečnit asi 16 představení na všech třech scénách DLO, k tomu „přenosná“ představení v nemocnicích a speciálních ústavech a doprovodné akce před DLO a v centru Ostravy.

Vybíráme jak představení vysoce ceněná na významných přehlídkách, tak i ta, která na větší pozornost teprve čekají, neboť i v tom je jedno z poslání festivalu Divadlo bez bariér.

Nahlédněme do dramaturgické přípravy přehlídky, která nám umožní ujasnit si směřování a záměr tohoto specifického divadelního klání. Je možné v ní vnímat širší dramaturgického záměru, ve kterém jde také o hendikepy - tabu ve společnosti. Přehlídka svěřuje

k vyšší profesionalitě a profesionálním produkcím s hendikepovanými herci, tanečníky, umělci. Vytrácí se pouťovost přehlídky.

V části pro děti či mládež:

Damúza

BATOSNĚNÍ

Pohádková ukolébavka pro batolata od 10 měsíců, inspirovaná knihou Petry Kubáčkové O andělovi, noční můře, statečném medvídkovi, hodném slonovi, opici a divoké huse

Bábkové divadlo na Rázcestí (Slovensko)

AKVABATOLÁRIUM

Interaktivní představení pro batolata od 10 měsíců. V hlavní roli voda.

Theater de Spiegel (Belgie)

BRAMBORRY

Poetické představení tří saxofonistů pro batolata od 1 roku

Teatr lalek Arlekin (Polsko)

SZARY CHŁOPIEC

Hravá pohádka o stvoření světa pro děti od 2 do 5 let

Divadlo loutek Ostrava

MRÁČEK A MRAČOŇ

Veselá interaktivní pohádka na polštářkách v kouzelném pokoji plném hraček pro děti od 2 do 5 let

Festivaly arteterapie.

Matija Solce (Slovinsko)

MALÝ MLOK JDE PŘES SILNICI

Poetická loutkářská koláž pro všechny smysly batolat

Ciróka Bábszínhás (Maďarsko)

HLEMÝŽDÍ ULITA

Poetická hravá klauniáda dědečka s vnučkou pro batolata

Bratislavské bábkové divadlo

MYŠKA NIE JE LIŠKA

Příběh inspirovaný knihou Ivy Procházkové *Myši patří do nebe*. O životě, smrti a o lásce a přátelství v boji s přírodními zákony. Pro děti od 5 let.

Teatris Azote (Lotyšsko)

PERSEPHONE

Vizuální pohádkové divadlo na motivy řeckých mýtů pro sluchově postižené větší děti

Divadlo Minor

DEMOKRACIE

Interaktivní představení s politickou diskusí pro děti

Taneční studio Light

JOLA

Děti hraný příběh lidské jinakosti, inspirovaný osudy tibetského chlapce v Čechách – pro děti i dospělé

Divadlo loutek Ostrava

saBOTÁŽ

Taneční road movie o přátelství a hledání cesty k sobě i k druhým; pro mládež i dospělé

Vakrepülés színjátszó egyesület, Maďarsko

ÁRAMSZÚNET

Představení nevidomých herců ve tmě pro všechny smysly; pro mládež i dospělé

Pro dospělé:

La Calaca

SMRT JSEM JÁ

Multižánrové představení na téma smrt jako velká neznámá života i jako jistá perspektiva života

Divadlo Neslyším

ČASOPROSTOR

Představení nahlížející do duší neslyšících. Co se honí hlavou dívkám, které si přivydělávají v kuchyni mytím nádobí? O čem sní, po čem touží a do jakých světů unikají?

Bohnická divadelní společnost

CHCI, ABYCH CHTĚLA ŽÍT

Na motivy románu Hany Andronikové Nebe nemá dno. Kde začínají a kde končí naše možnosti a schopnosti? Jak se mohou strach a nejistota přerodit v radost a hravou bezstarostnost? Lze přijmout bez výhrad možnost vlastního konce?

Divadlo Archa

VADÍ-NEVADÍ

Festivaly arteterapie.

Problémy našeho světa a malá dramata každodenního života na půdorysu malého českého města. Podklady pro scénář vznikaly v autenticitě Kostelce nad Orlicí.

Blanka Josephová-Luňáková

SÁM MEZI LIDMI

Jaké je opustit svou a začínat někde od nuly? Představení neherců z Ukrajiny, Běloruska a Ruska z jejich autentických zážitků a zkušeností

MeetFactory

TSUNAMI BLUES

Ztráta nejbližších, trauma osobní viny, absurdita a hrůzy totalitní moci na Kubě, překonání deprese, pochopení a odpuštění. V hlavní roli Tereza Dočkalová.

Studio hrdinů

MILENINY RECEPTY

Intimní osudy dvou žen, jejichž životy rámuje šílené 20. ztoletí.

JAMU Brno

I LOVE YOU, X4312

Generační výpověď generace, která neví, o čem a co vypovídat, na téma odcizení a touhy po sblížení.

Vertedance

KOREKCE

Tanečně-pohybové divadlo. Podobenství o svobodě a nesvobodě.

NoD beginners

ZEPTEJ SE TÁTY

Téma stáří, smrti a úcty k nim podle stejnojmenné knihy Jana Balabána

Divadlo v Řeznické

VRAŽEDNÝ PÁTEK

Sarkasticky provokativní dokumentární drama na téma holocaust. Humanistická zpověď člověka, kterého nečekaně dostihne minulost. V hlavní roli Stanislav Zindulka.

Seržant Tejnorová&Commando

EDGE

Sonda do života lidí starších 50 let otevírá okruh tabuizovaných témat spojených se stárnutím, proměnou sexuality a vnímání.

No Kakabus

MANDL

Jak překonat strach? Bojování s vlastním strachem prostřednictvím niterné konfrontace s ním.

Taking Off Company

ME

Novodobé bytové divadlo. Inscenace vznikla z improvizací na téma sebeláska, sebepoznání a nezdravé vztahy.

Spitfire Company

ONE STEP BEFORE THE FALL

Expresivní pohybové představení na téma vyčerpání, Parkinsonovy choroby a boje o osobní důstojnost

Divadlo Viola

ŽIVOT JAKO SMRŠŤ

Neuvěřitelné možnosti a podoby lásky. Neznámá tvář Antoina Sanit-Exuperyho na pozadí jeho manželského vztahu. Hrají Tat'jana Medvecká a Martin Hofmann.

Doprovodné akce:

Výstavy, koncert skupiny Tap Tap nebo jiného hudebního tělesa hendikepovaných, herny pro děti, tvořivé a terapeutické dílny, tematické besedy.

Diskuse na téma divadelního lektorství.

Diskuse na téma divadla pro děti mladší 3 let.

Spolupráce s Centrem Paraple – v rámci DBB podpora příspěvků plynoucích na konto Paraple, jednání o patronaci Zdeňka Svěráka. To byly vize pro 9 ročník přehlídky Divadlo bez bariér, které přibližují jeho dramaturgické směřování.

Nahlédněme i do zahraničí. Jedním z nejvýznamnějších evropských arteterapeutických festivalových počínů je bezesporu festival Arteterapia na Slovensku. Zakladatelkou a ředitelkou festivalu je Věra Dubačová a festival je pořádám v Banské bystrici v Divadla z Pa-sáže.

Pořadatelé třetího ročníku festivalu Arteterapia získali ocenění Evropského parlamentu Cenu Evropského občana roku 2008. Ta je udělována výjimečným jednotlivcům, sdružením občanů nebo institucím.

První ročník festivalu zmapoval situaci komunitního divadla v zemích Víšegradu (Arteterapie, 2002), druhý se zaměřil na témata uměleckých a morálních hodnot (Arteterapia: Art on Marga, 2005) a třetí rok se snažil přinést nový pohled na roli komunitního umění, které se díky festivalu dostalo do centra pozornosti (Arteterapia: From Edge to Center, 2007). Čtvrtý ročník festivalu s podtitulem Chráněná oblast (2009) překročil hranice teritoriálního a politického území a reflektoval historické a osobní zkušenosti s totalitním režimem, válkou, konflikty a dalšími druhy násilí v mezinárodním kontextu.

Předchozí ročníky dokázaly naplnit své tematické zaměření kvalitní dramaturgií a prohloubit porozumění mezi většinovou společností a marginalizovanými sociálními skupinami žijícími nejen na Slovensku.

Festival Arteterapia: freeDOM vycházel z potřeby vytvořit umělecky hodnotnou a smysluplnou komunikační platformu zaměřenou na zdůraznění současných sociálních a politických problémů. Festival vznikl z iniciativy tvůrců a kulturního personálu Zahrady – Centra nezávislé kultury a Divadla z Pasáže v Banské Bystrici. Hlavním tématem 5. ročníku Artetherapy Festivalu byl tedy domov – domov jako místo lidské svobody a bezpečnosti.

Ředitelka Věra Dubačová k festivalu uvádí: „Při organizování festivalu a sestavování programu jsme přesvědčeni, že umění je nejúčinnějším prostředkem k probuzení "hlasu svědomí". Naším hlavním cílem proto zůstává podporovat umění jako nástroje sociální změny a inspirovat prostřednictvím něj nenásilný a politicky angažovaný dialog o lidských právech a lidské svobodě. Věříme, že i s vaší pomocí podníme co nejširší diváckou obec k aktivnímu občanskému postoji a k navenek malým a pro společnost nezbytným krokům.“

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Zkuste vytvořit dramaturgii smyšleného arteterapeutického festivalu. Prostudujte webové stránky Divadla z Pasáže www.divadlozpasaze.sk.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Vyjmenujte některé z arteterapeutických festivalů.
2. Jaké mohou být hlavní cíle arteterapeutických festivalů?
3. Jakou mohou mít tyto festivaly dramaturgii?

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jste se seznámili s dvěma arteterapeutickými festivaly Divadelní pouť bez bariér, následně Divadlo bez bariér v České republice a festival Arteterapia na Slovensku. Získali jste základní povědomí o cílech, směřování, vizích a dramaturgii těchto festivalů.

9 NÁVŠTĚVA LEKCE DRAMATERAPIE NEBO TERAPIE LOUTKOU V PRAXI 1.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Zhlédnutí jedné dramaterapeutické lekce či DVVLL v divadelní praxi Divadla loutek Ostrava, nebo ve školním prostředí vedené lektory THEatra ludem. V průběhu této praxe byste měli být schopni vnímat kvalitu vedené lekce, sezení. Vnímat terapeutické momenty. Také se blíže seznámíte s výše jmenovanými institucemi.

CÍLE KAPITOLY

- Vnímat terapeutické momenty v dramaterapeutické lekc, lekci TL či DVVLL.
 - Vnímat kvalitu vedené dramaterapeutické lekce, sezení.
 - Popsat průběh lekce, sezení odbornými termíny a popsat cíle a zda jich bylo dosaženo.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Terapie loutkou, dramatické výchovně-vzdělávací lekce s terapeutickými účinky, Divadlo loutek Ostrava, Theatr ludem, zapsaný spolek.

9.1 Divadlo loutek Ostrava

Divadlo loutek Ostrava, založeno 12. prosinec 1953. Nová budova na Černé louce byla postavena v roce 1998 a nová přístavba DLO v roce 2012 a umělecko-vzdělávací programy se v něm začaly realizovat s dobudováním nové přístavby DLO. Tato přístavba byla podpořena Evropskou unií a projekt obsahoval část věnovanou tvorbě a dílnám s terapeutickými účinky (TL nebo-li DVVLL).

9.2 THEatr ludem, z.s.

Sdružení THEatr ludem, později zapsaný spolek, vzniklo 4. července 2005. V daném období měla většina nestátních organizací fungujících na neziskovém principu právní formu občanského sdružení. Do konce roku 2015 se dle Nového občanského zákoníku musela tehdejší občanská sdružení transformovat na stávající spolky, též zapsané spolky. Od počátku vzniku se v THEatru ludem pravidelně realizují lekce terapie loutkou v mnoha ústavech a zařízeních v Ostravě, Brně, Opavě a zakládající členové a lektoři manželé Volkmerovi o této terapeutické metodě přednáší na mnoha místech České republiky. V tomto spolku se od počátku realizují lekce terapie loutkou (DVVLL).

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Podrobnější informace o Divadle loutek Ostrava můžete nastudovat v publikaci Hermíny Motýlové a Ladislava Slívy Divadlo loutek Ostrava 1953+60=2013, vydané Divadlem loutek Ostrava, příspěvkovou organizací v roce 2013. Podrobnější informace THEatra ludem, z.s. na webových stránkách www.theatrludem.cz.

Zkuste si připravit svůj vlastní pozorovací arch, který budete v průběhu realizované lekce, na které budete účastni ve výše jmenovaných institucích, vyplňovat.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. V čem spočívá a jakými znaky se vykazuje kvalitní, resp. vedená odborně a na vysoké kvalitativní úrovni, lekce TL (DVVLL)?

2. Jaký je rozdíl mezi nabídkou a vedením lekcí v akčním prostředí školy a divadelním prostředí?

SHRNUTÍ KAPITOLY

Zhlédli jste jednu z lekcí TL (DVVLL) ve vybraných (výše jmenovaných) institucích v Ostravě. Jste po této návštěvě schopni popsat v čem spočívá kvalita lekce DVVLL a jak je možné ji hodnotit. Jaké jsou hlavní znaky kvality těchto lekcí, dramaterapeutických sezení. Dokážete rozlišovat mezi lekcí TL (DVVLL) a dramaterapeutickou lekcí bez využití loutek.

10 REFLEXE ZHLÉDNUTÉHO.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Významnou částí této kapitoly je samostatný úkol. Měl by vás (studenty SU) vést k odborné reflexi zhlédnuté jedné lekce TL či DVVLL s terapeutickými účinky v Divadle loutek Ostrava (DLO), nebo ve školním prostředí vedené lektory THEatra ludem. (Lekce v DLO jsou pod názvem Dobrodružství Pana Barvičky.) Po absolvování této části byste měli mít osobní zkušenost s dramaterapií v praxi. Podrobněji k institucím viz výše, v předcházející kapitole.

Své postřehy z praxe můžete zaznamenávat do svého předem připraveného záznamového archu.

CÍLE KAPITOLY

- Reflektovat zhlédnutou lekci terapie loutkou (TL).
- Vnímat a popsat kvalitu vedené lekce TL.
- Vnímat a popsat (ústně a písemně) v čem spočívá a čím se vyznačuje kvalitní lekce TL a jak ji hodnotit.
- Schopnost ústně i písemně popsat, jaký měla lekce TL, DVVLL průběh, co u osob s postižením rozvíjela a v čem tkvěl jejich terapeutický potenciál.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Lekce TL, dramatické výchovně-vzdělávací lekce s terapeutickými účinky v divadelní praxi, THEatr ludem, Divadlo loutek Ostrava.

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Písemně reflektujte zhlédnutou dramaterapeutickou lekci TL či DVVLL s terapeutickými účinky v divadle či jiné instituci.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Co jste vnímali u zhlédnuté lekce jako podstatné?
 2. Co byste lektorům doporučili při další práci?
 3. Jak reagovaly děti na lektory?
 4. Jak reagovaly děti na loutky?
 5. Zaznamenali jste v průběhu lekce nějaké terapeutické účinky? Jaké?
 6. Zaznamenali jste nějaké problémové části lekce?
 7. Jaké divadelní a loutkářské principy jste v lekcích zaznamenali?
 8. S jakým typem loutek lektorů pracovali?
 9. S jakými rekvizitami?
 10. Zaznamenali jste v průběhu lekce práci lektorů s jevištní metaforou? Kdy? V jaké části?
-

SHRNUTÍ KAPITOLY

Reflektovali jste na odborné úrovni s patřičnou terminologií jednu z lekcí TL či DVVLL s terapeutickými účinky ve vybraných (výše jmenovaných) institucích v Ostravě. Měli byste být schopni ústně či písemně popsat v čem spočívá kvalita lekcí a jak je možné je hodnotit. Jaké jsou hlavní znaky kvality. Vytvořili jste si vlastní záznamový arch, do kterého jste v průběhu lekce své postřehy zaznamenávali.

11 NÁVŠTĚVA LEKCE DRAMATERAPIE NEBO TERAPIE LOUTKOU V PRAXI 2.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Zhlédnutí jiné dramaterapeutické lekce či DVVLL v divadelní praxi Divadla loutek Ostrava, nebo ve školním prostředí vedené lektory THEatra ludem. V průběhu této praxe byste měli být schopni vnímat kvalitu vedené lekce, sezení. Vnímat terapeutické momenty.

CÍLE KAPITOLY

- Vnímat kvalitu, terapeutické momenty jiné vedené lekce TL, DVVLL.
 - Popsat obsah, cíle, dosažení cílů, principy jiné dramaterapeutické lekce, sezení.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodin

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Terapie loutkou, dramatické výchovně-vzdělávací lekce s terapeutickými účinky v divadelním prostředí či v THEatru ludem.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Jakými znaky kvality se vyznačovala druhá navštívená lekce TL, DVVLL?
2. Jaké rituály obsahovala?
3. Jaké loutky jste v ní zaznamenali a jak se s nimi zacházelo?

4. Jak se děti zapojovaly?
 5. Jak se děti projevowały po stránce emoční?
 6. Jak spolupracovali přítomní speciální pedagogové?
 7. Co u dětí lekce rozvíjela?
-

SHRNUTÍ KAPITOLY

Zhlédli jste další z lekcí TL, DVVLL ve vybraných (výše jmenovaných) institucích v Ostravě. Jste schopni podrobněji popsat, co obsahovala dle výše uvedených návodných otázek.

12 REFLEXE ZHLÉDNUTÉHO.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Významnou částí této kapitoly je opět samostatný úkol. Měl by vás (studenty SU) vést k odborné reflexi další zhlédnuté lekce TL či DVVLL s terapeutickými účinky v Divadle loutek Ostrava (DLO), nebo ve školním prostředí vedené lektory THeatra ludem. (Lekce v DLO jsou pod názvem Dobrodružství Pana Barvičky.) Po absolvování této části byste měli mít druhou osobní zkušenost s dramaterapií v praxi.

Své postřehy z praxe můžete opět zaznamenávat do svého předem připraveného záznamového archu.

CÍLE KAPITOLY

- Reflektovat zhlédnutou lekci TL.
- Reflektovat druhou DVVLL s terapeutickými účinky v divadelním prostředí.
- Vnímat a popsat kvalitu dané lekce.
- Vnímat a popsat (ústně a písemně) v čem spočívá a čím se vyznačuje kvalitní dramaterapeutická lekce a jak ji hodnotit.
- Vrstevnatější osobní zkušenost s dramaterapeutickými lekcemi, sezeními.

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodiny

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Lekce TL, dramatické výchovně-vzdělávací lekce s loutkami s terapeutickými účinky v divadelním prostředí

SAMOSTATNÝ ÚKOL

Písemně reflektujte zhlédnuté lekce TL či DVVLL s terapeutickými účinky v praxi.

KONTROLNÍ OTÁZKY

1. Co jste vnímali u zhlédnuté lekce jako podstatné?
 2. Co byste lektorům doporučili při další práci?
 3. Jak reagovaly děti na lektory?
 4. Jak reagovaly děti na loutky?
 5. Zaznamenali jste v průběhu lekce nějaké terapeutické účinky? Jaké?
 6. Zaznamenali jste nějaké problémové části lekce?
 7. Jaké divadelní a loutkářské principy jste v lekcích zaznamenali?
 8. S jakým typem loutek lektori pracovali?
 9. S jakými rekvizitami?
 10. Zaznamenali jste v průběhu lekce práci lektorů s jevištní metaforou? Kdy? V jaké části?
-

SHRNUTÍ KAPITOLY

Reflektovali jste na odborné úrovni s patřičnou terminologií jednu z lekcí TL či DVVLL s terapeutickými účinky ve vybraných (výše jmenovaných) institucích v Ostravě. Měli byste být schopni ústně či písemně popsat v čem spočívá kvalita lekcí a jak je možné je hodnotit. Jaké jsou hlavní znaky kvality. Vytvořili jste si vlastní záznamový arch, do kterého jste v průběhu lekce své postřehy zaznamenávali.

13 SPOLEČNÁ DISKUSE K TÉMATŮM PŘEDMĚTU. FORMULACE DRAMATERAPEUTICKÝCH PRINCIPŮ.

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Ústní i písemná reflexe průběhu studia: a v čem vás studium obohatilo, co vám v něm chybělo, co naopak přebývalo. Formulování nových poznatků, zážitků a případného zaujetí disciplínou dramaterapie.

CÍLE KAPITOLY

- Formulovat dramaterapeutické principy.
 - Formulovat podstatu kvality dramaterapeutických lekcí, sezení.
 - Formulovat v čem vás výuka obohatila a v čem nikoli.
 - Formulovat, co nového jste se dověděli, zažili, naučili a zda vás tato disciplína zaujala.
-

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

6 hodina

ÚKOLY K ZAMYŠLENÍ

Zamyslete se nad celým průběhem studia. Co vám přineslo?

LITERATURA

BERNIER M., O'HARE J. Pupperty in Educatioun and Therapy. Unlocking Doors to the Mind and Heart. USA, Indiana, Bloomington: Authorhouse 2005, 212 s. ISBN 1-4208-8460-3.

BLUMENTHAL, E. Pupperty and Puppets. United Kingdom, London: Thames & Hudson Ltd., 2005, 271 s. ISBN-13: 978-0-500-51226-5.

BROCKETT, G. Oscar. Dějiny divadla. Praha: Nakladatelství Lidové noviny a Divadelní ústav, 2008, 350 s. ISBN 978-80-7106-576-0 (NLN), ISBN 978-80-7008-225-6 (DÚ).

COGNET, G. Dětská kresba jako diagnostický nástroj, Praha: Portál, 2013, 203 s. ISBN 978-80-2620499-2.

DVOŘÁK, V. Jan. Herectví s loutkou. Praha: IPOS-ARTAMA a Společenství pro pěstování divadla pro děti a mládež DDD, 1997, 89 s. ISBN 80-7068-069-5.

DUBSKÁ, A., JIRÁSEK, P., JIRÁSKOVÁ M., MALÍKOVÁ, N., MIKLOVIČOVÁ, L., kolektiv MLK. Obrazy z dějin českého loutkářství. Chrudim: Arbor vitae, Revnice a Muzeum loutkářských kultur, 2012, 177 s. ISBN 978-80-7467-011-4 (Arbor vitae), ISBN 978-80-905249-0-3 (MLK).

FALKE, I. Carrots, Stick and a Black Box. A Guide for the Practice of Contemporary Puppet Theatre. Sixfingers Theatre, 2011. 178 s. ISBN 978-952-92-9809-9

GALETKOVÁ, H. Terapie loutkou – seznámení s arteterapeutickou aktivitou využívající loutek. In PAVLOVSKÁ, M., REMSOVÁ, L. (Eds.) Dramatická výchova pro děti se speciálními potřebami v kontextu RVP ZV. Drama Education for Children with Special Needs in the Context of the Framework for Reference for Elementary Education. Sborník anotací příspěvků z konference s mezinárodní účastí, 1. vydání, Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 9. ISBN 978-80-210-4849-2

GALETKOVÁ, H. Puppet theatre as a tool of education, JAMU DIFA, In Mezinárodní doktorandská konference. Sborník anotací a příspěvků z mezinárodní doktorandské konference pořádané Janáčkovou akademií múzických umění v Brně, 2.- 3. prosince 2011, Brno: JAMU 2011.

TOMÁNEK, A. Podoby loutky. Praha: AMU, 2006. ISBN 80-9331-053-8.

GALETKOVÁ, H. Edukace loutkou, Tvořivá dramatika 2010, roč. 59, č.1. 1-49 s. ISSN 1211-8001.

DOSEDLOVÁ, J. Terapie tancem, Role tance v dějinách lidstva a v současné psychoterapii. Praha: Grada, 2011

HILLMAN, J. Klíč k duši, Praha: Portál, 2000, 400 s. ISBN 80-7178-393-5.

CHODOROV, J. Taneční terapie a hlubinná psychologie. Praha: TRITON, 2006, 208 s. ISBN 805511

JENNINGSOVÁ, S. Úvod do dramaterapie. Divadlo a léčba. Adrianina nit. Praha: Asociace dramaterapeutů České republiky v Nakladatelství Jalna, 2014. 139 s. ISBN 978-80-260-6783-2.

JURKOWSKI, Henryk. Magie loutky. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1997, 287 s. ISBN 80-902482-0-9.

JŮVA, V. et al. Základy pedagogiky. Brno: PAIDO 2001. 118 s. ISBN 80-85931-95-8.

KOVÁČOVÁ, B. Terapie s bábkou. Teoretické východiská a výskumné zistenia. Bratislava: Musica liturgica, 2011, 216 s. ISBN 978-80-970418-3-0.

MAGNIN, Charles. Dějiny loutkového divadla v Evropě / 1. Praha: AMU KALD, 2005, 135 s. ISBN 80-7331-052-X.

MALÍKOVÁ, N.; EXNAROVÁ, A. Svět loutek včera a dnes. Chrudim: Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi, 1997, 46 s.

MAJZLANOVÁ, K. Dramatoterapia v liečebnej pedagogike, Bratislava: IRIS, 2004, 196 s. ISBN 80-89018-65-3

MIKOTOVÁ, Z. Vysokoškolské vzdělávání Neslyšících na DIFA JAMU. In NOVÁK, V. (ed.) Divadelní tvorba ve specifických skupinách. Praha: NAMU, 2013, s. 130-135, 205-214. 231 s. ISBN 978-80-7331-289-3.

MÜLLER, O. Terapie ve speciální pedagogice. Praha: Grada, 2014, 508 s. ISBN 978-80-247-4172-7.

MAJZLANOVÁ, K. Dramatoterapia v liečebnej pedagogike, Bratislava: IRIS, 2004, 196 s. ISBN 80-89018-65-3.

MOTÝLOVÁ, H.; SLÍVA, L. Divadlo loutek Ostrava 1953+60=2013. Ostrava: Divadlo loutek Ostrava, příspěvková organizace, 2013, 142 s. ISBN 978-80-260-3272-4.

PAVLOVSKÝ, P. a kol. Základní pojmy divadla. Teatrologický slovník. Praha: Libri & Národní divadlo, 2004. 348 s. ISBN 8072771040 (Libri). ISBN 8072581716 (Národní divadlo).

RADKOVÁ, I. Zapsané reflexe speciálního pedagoga pro potřeby školy, 2009

- RICHTER, L. Od předmětu k loutce, od loutky k divadlu. Praha: IPOS-ARTAMA, 1997, 55 s. ISBN 80-7068-097-0.
- RICHTER, L. Praktický divadelní slovník. Praha: Společenství pro pěstování divadla pro děti a mládež DDD, 2008, 207 s. ISBN 978-80-902975-8-6.
- STACHOVÁ, H. Zapsané reflexe psychologa pro potřeby ústavu, 2003.
- STACHOVÁ, H. Zapsaná reflexe psychologa, Ústav sociální péče pro mentálně postižené. Ostrava, 2005.
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J. Základy arteterapie. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-616-0.
- ŠVANCARA, J. a kol. Diagnostika psychického vývoje 2. vydání. Praha: Avicenum, 1974, 388 s.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha:Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- ŠVARCOVÁ, I. Mentální retardace, Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.
- UŽDIL, J. Čáry, klikyháky, paňáci a auta, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. Edice Odborná literatura pro učitele, ISBN 14-583-80.
- VALENTA, M. Dramaterapie. 2. vydání. Praha: Portál, 2001, 152 s. ISBN 80-7178-586-5.
- VALENTA, M. Dramaterapie. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2011. 264 s. ISBN 978-80-247-3851-2.
- VALENTA, M.&POLÍNEK, D. Dramaterapie a teatroterapie. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 115 s. ISBN 978-80-244-3685-2.
- VOLKMEROVÁ, H. a kol. Loutka jako nástroj vzdělávání. Ostrava: THEatr ludem, 2014, 122 s. ISBN 978-80-260-5861-8.
- Sezónní katalog Divadla loutek Ostrava, Divadlo loutek Ostrava, Ostrava 2019/2020.
- Sezónní katalog Divadla loutek Ostrava, Divadlo loutek Ostrava, Ostrava 2020/2021.
- Sezónní katalog Divadla loutek Ostrava, Divadlo loutek Ostrava, Ostrava 2021/2022.
- Nabídka THEatra ludem, Ostrava, 2020.

Internetové zdroje:

www.tanter.cz

www.theatrludem.cz

www.holos.cz

www.arteterapie.cz

www.adta.org

www.divadlozpasaze.sk

www.dlo-ostrava.cz

SHRnutí STUDIjNÍ OPORY

Tato studijní opora vás seznámila s oborem arteterapie a jeho disciplínami: dramaterapií, terapií loutkou, muzikoterapií, terraterapií a tanečně-pohybovou terapií.

V době extrémně hypertrofovaného ekonomismu, kdy se vše přepočítává na peněžní hodnotu a hmotný užitek, stále existuje prostor pro seberozvoj, sebereflexi a tím mohou být právě arteterapeutické disciplíny. Které samozřejmě mají potenciál pomáhat i osobám s osobními problémy psychickými, fyzickými, mentálními i smyslovými hendikepy. Vyspělá společnost se pozná podle toho, že se dokáže postarat i o tyto osoby a dle možností je integrovat do společnosti. Vždyť ona otázka: Kdo je vlastně normální?, je na závěr celého tohoto kurzu nasadě. Jste normální, když chcete v dnešní době studovat divadlo a s ním spojené obory a disciplíny? Příjemné studium.

PŘEHLED DOSTUPNÝCH IKON

Čas potřebný ke studiu

Klíčová slova

Průvodce studiem

Rychlý náhled

Tutoriály

K zapamatování

Řešená úloha

Kontrolní otázka

Odpovědi

Samostatný úkol

Pro zájemce

Cíle kapitoly

Nezapomeňte na odpočinek

Průvodce textem

Shrnutí

Definice

Případová studie

Věta

Korespondenční úkol

Otázky

Další zdroje

Úkol k zamyšlení

Název: Dramaterapie

Autor: **MgA. Hana Volkmerová, Ph.D.**

Vydavatel: Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Určeno: studentům SU FPF Opava

Počet stran: 91

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.